

# למידה מהצלחה בבתי ספר ערביים מחקר אמפירי על פי תפיסת הורים

יסמין עבוד-חלבי | סאמי מיעארי



המכון הישראלי  
לדמוקרטיה

עיצוב העטיפה: יוסי ארזה  
ביצוע גרפי: נדב שטכמן פולישוק

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר ידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר בספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

© כל הזכויות שמורות למכון הישראלי לדמוקרטיה (ע"ר), 2018

המכון הישראלי לדמוקרטיה  
רח' פינסקר 4, ת"ד 4702, ירושלים 9104602  
טל': 02-5300888  
אתר האינטרנט: [www.idi.org.il](http://www.idi.org.il)

להזמנת ספרים:  
החנות המקוונת: [www.idi.org.il/books](http://www.idi.org.il/books)  
דוא"ל: [orders@idi.org.il](mailto:orders@idi.org.il)  
טל': 02-5300800 ; פקס: 02-5300867

ד"ר סאמי מיעארי הוא מרצה וחוקר במחלקה ללימודי עבודה באוניברסיטת תל אביב. בעבר שימש ראש התכנית ליחסי יהודים-ערבים במכון הישראלי לדמוקרטיה. תחומי המחקר שלו הם כלכלת עבודה, כלכלת קונפליקט והעלויות הכלכליות של סכסוכים פוליטיים, אי-שוויון, הגירה כלכלית, אפליה נגד קבוצות מיעוט וכלכלה יישומית.

ד"ר יסמין עבוד-חלבי, חוקרת לשעבר במכון הישראלי לדמוקרטיה, היא מרצה במחלקה לעבודה סוציאלית במכללת עמק יזרעאל ופוסט-דוקטורנטית בבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטה העברית בירושלים. תחומי המחקר שלה הם משפחה והתבגרות בחברה הערבית וזהויות חברתיות ופוליטיות של המיעוט הערבי בישראל.

כל פרסומי המכון ניתנים להורדה חנם, במלואם או בחלקם, מאתר האינטרנט.

הדברים המתפרסמים בדוחות המחקר אינם משקפים בהכרח את עמדת המכון הישראלי לדמוקרטיה.

## תוכן העניינים

5	תקציר
7	א. מבוא
8	ב. הגורמים המשפיעים על הצלחת בית הספר
11	ג. שיטת המחקר ואיסוף הנתונים
14	ד. הממצאים
20	ה. דיון ומסקנות
23	מקורות
25	נספחים
25	נספח 1: השאלון להורים (עברית)
31	נספח 2: השאלון להורים (ערבית)
39	נספח 3: היתר המדען הראשי של משרד החינוך לביצוע המחקר בבתי הספר



## תקציר

לסביבתו הקרובה של כל ילד – כלומר, המשפחה ובית הספר – תפקיד חשוב בהתפתחותו התקינה ובהצלחתו בלימודים. נוסף על האינטראקציה הישירה שלו עם משפחתו והוריו ועם בית הספר חשובים גם היחסים בין הוריו לבית הספר, ובייחוד דעתם על איכות הצוות החינוכי של בית הספר וההנהלה שלו, כפי שעולה מהמחקר הנוכחי. ספרות המחקר העוסקת בהצלחה הלימודית של ילדים, בייחוד תלמידים בבית הספר היסודי, מייחסת למעורבות ההורים בבית הספר משמעות רבה. **על כן נבדק במחקר הנוכחי הקשר בין מאפייניהם של הורים שילדיהם לומדים בבתי ספר יסודיים ובין ההצלחה הבית ספרית. נבדקו מאפייני רקע של ההורים כגון מצב כלכלי, השכלה ותעסוקה; מעורבות הורים, הון משפחתי, הון חברתי; ודעתם של ההורים על איכות הצוות החינוכי וההנהלה של בית הספר**

במחקר נדגמו 553 הורים של תלמידי כיתות ה' ב-11 בתי ספר יסודיים ממלכתיים ערביים שתאמו את הקריטריונים שפיתח המחקר לאומדן הצלחה של בית ספר. בתי הספר נבחרו מ-8 יישובים ערביים ברחבי הארץ. מבחינת בתי הספר שנבחרו, נבחרו בתי ספר מצליחים יותר ומצליחים פחות באותו יישוב כדי לצמצם את המעורבות של משתנים כלכליים-חברתיים ברמת היישוב.

הצלחת בתי הספר נמדדה על ידי שילוב של נתונים ממבחני המיצ"ב בשני תחומים: ציונים בשניים מתוך ארבעת מקצועות הליבה (ערבית ומתמטיקה או אנגלית ומדעים) ונתוני האקלים והסביבה הפדגוגית והחינוכית. משתני המחקר שהוזכרו למעלה והמדדים נאמדו בעזרת שאלון כמותי בערבית שפותח במיוחד למחקר, תורגם ותוקף.

### ממצאים עיקריים

מהנתונים התיאוריים של המחקר נמצא כי הרוב במדגם ההורים, ושלא בכוונת מכוון, היו נשים מוסלמיות משכילות. בהשוואה בין הורים לילדים בבתי ספר מצליחים יותר ובין הורים לילדים בבתי ספר מצליחים פחות נמצא כי בבתי הספר המצליחים האימהות מתאפיינות ברמת דתיות גבוהה יותר, במצב כלכלי משפחתי טוב יותר וברמת תעסוקה פחותה. מהמאפיינים הללו עולה שמצב כלכלי טוב ואי-יציאה של אימהות לעבודה מתבטאים, כנראה, בפניות רבה יותר לילדים. עוד נמצא שההורים בבתי הספר המצליחים מתאפיינים באיכות טובה יותר של הקשר שלהם עם ילדם, ביחס חיובי יותר של בית הספר כלפיהם ובתפיסה חיובית שלהם את איכות הצוות החינוכי וההנהלה. עולה כי מצבן הכלכלי של משפחות התלמידים מסביר את הצלחת בית הספר, ומכאן גם את הצלחת הילדים הלומדים בו. עוד נמצא כי גם אווירה משפחתית תומכת חינוך במשפחה, שמתבטאת בהון המשפחתי, והתפיסה החיובית של ההורים את איכות הצוות החינוכי וההנהלה יכולות גם הן להסביר את הצלחת בית הספר. הממצאים תואמים את הידע ואת התאוריות הקיימים שלפיהם המשאבים והקשרים של המשפחה יכולים לתרום להתפתחות ילדיה בדרכים רבות ומצב כלכלי משפחתי הוא מהגורמים המסבירים הצלחה לימודית. המחקר שלנו מוסיף על כך וטוען שגם האופן שבית הספר נתפס בעיני ההורים יכול לתרום להצלחתו.

### המלצות מדיניות

כדי שבית הספר יגיע להישגים לימודיים וחינוכיים גבוהים חשוב שהורי התלמידים יעריכו את הצוות החינוכי וההנהלה. כך יוכל בית הספר לגייסם ולדרכנם לשותף פעולה עמו ולהשקיע עוד ועוד בילדיהם מבחינה לימודית. אנו ממליצים אפוא שבתי הספר ישימו דגש רב במערכת היחסים שלהם עם הורי התלמידים וישתפו אותם בנעשה בין כתליו.

בכלל הצעדים לשיפור מערכת היחסים ובניית האמון בין הורים ובתי ספר אנו ממליצים ש:

- (1) בית הספר ישתף את ההורים בקביעת המדיניות שלו בטיפול בסוגיות חינוכיות.
- (2) בית הספר ישתף את ההורים בקביעת המדיניות שלו בתכניות הלימודים וההעשרה.
- (3) בית הספר יקיים פגישות תדירות עם ההורים להערכת ההתקדמות של ילדיהם.
- (4) בית הספר יגביר את פעילותו בקהילה ואף יצא לפעילות כזאת אל מחוץ לכתליו.

## א. מבוא

מחקר זה בוחן את תרומתם האפשרית של גורמים משפחתיים, קהילתיים ובית ספריים מנקודת מבטם של הורים את השונות במידת ההצלחה של בתי ספר יסודיים ממלכתיים ערביים בישראל.

הצלחת בית ספר נבחנת כאן כמשתנה תלוי המוסבר על ידי משתנים רבים, כמו למשל מעורבות הורים, הון משפחתי, הון חברתי ודעתם של הורים על איכות הצוות החינוכי וההנהלה של בית הספר. מדגם המחקר נבנה בשני שלבים: בשלב הראשון נבנה מדגם של בתי ספר מצליחים יותר ומצליחים פחות. המדגם שנבנה היה שיטתי במכוון וכלל 11 בתי ספר יסודיים ערביים ממלכתיים ב-8 אזורים גאוגרפיים. שיטת הדגימה נבנתה על פי מודל סטטיסטי שהגדיר את מידת ההצלחה של בית הספר כזאת שמשלבת הישגים גבוהים של התלמידים בתחומי הדעת הנלמדים בבית הספר על בסיס מבחני המיצ"ב של תלמידי כיתות ה' שערך משרד החינוך, התרבות והספורט בישראל לדוברי ערבית בשנת 2011 עם הצלחה בביסוס סביבה חינוכית תקינה. בשלב השני נאסף מידע מהורי תלמידים בכיתות ה' בבתי הספר שבמדגם באמצעות שאלון כמותני של שאלות סגורות. המדגם כלל במרביתו, ולא באופן מתוכנן, נשים מוסלמיות.

ממצאי המחקר נחלקים לשניים: החלק התיאורי וחלק המסקנות. מן החלק התיאורי עולה כי ההורים (רובם כאמור נשים מוסלמיות) בבתי ספר מצליחים יותר הן נשים שדיווחו על עצמן שהן דתיות יותר, משכילות יותר, בדרך כלל לא עובדות ומצבן הכלכלי המשפחתי טוב יותר בהשוואה להורים בבתי ספר מצליחים פחות. עם זאת מהממצאים עולה גם כי הורים בבתי הספר המצליחים יותר מתאפיינים באיכות טובה יותר של קשר עם ילדם, בתפיסה טובה יותר של יחסו של בית הספר להורים ובתפיסה חיובית יותר שלהם את איכות הצוות החינוכי וההנהלה בהשוואה להורי התלמידים בבתי הספר המצליחים פחות.

הממצאים בחלק המסקנות מלמדים כי בין משתני המחקר יש קשרים חיוביים וקשרים שליליים: קשרים חיוביים מובהקים נמצאו בין הצלחה של בית הספר ובין שלושה משתנים: מצב כלכלי של ההורים, איכות הקשר הורה-ילד ותפיסת ההורים את איכות בית הספר. הממצאים גם מלמדים על קשר שלילי מובהק בין הצלחת בית הספר ובין תעסוקת ההורים ועל קשר שלילי ברמת מובהקות מרוככת! ( $p < 0.07$ ) בין הצלחת בית הספר ובין מעורבות ההורים בו ברמת הילד (מיקרו).

חלק המסקנות, שהתבסס על מודל אמפירי, נועד לבחון באופן אינטגרטיבי את מערכת הקשרים האפשרית בין משתני המחקר. המודל מראה תמונה של קשרים אפשריים בין המשתנים, ולפיהם המשתנה "הון משפחתי וחברתי של המשפחה" מצליח להסביר את הצלחת בית הספר בתיווכו של המשתנה "תפיסת האיכות של בית הספר". בהיבט היישומי עולה מהמחקר כי על בתי הספר להיות ערים לדעתם של ההורים עליהם ולהבין שבית הספר הוא דבר משמעותי בעיניהם. אם בית הספר יבין זאת, הוא יוכל לגייס את ההורים לצדו ולהעלות את המוטיבציה שלהם ואת המאמץ שהם מוכנים להשקיע למען הצלחת ילדם, והדבר ישתקף בסופו של דבר בהצלחתו של בית הספר. ואכן, ממצאי המחקר מלמדים כי בתי הספר המצליחים הם אלה שההורים רואים בהם בתי ספר איכותיים, שמזרימים מידע להורים ובונים עמם קשר חיובי, שלא כמו בתי הספר המצליחים פחות.

מכאן נובעת ההמלצה: בתי ספר ששואפים להיות מצליחים חייבים לעסוק בדימויו של בית הספר (איכות הצוות החינוכי וההנהלה) בעיני ההורים. דימוי זה מבוסס על המידה שבה ההורה סומך את ידיו על כוונותיו של בית הספר לקדם את טובת הילדים ועל יכולתו לעשות זאת. ממצאים אלו מחזקים את העמדה שעל בית הספר להגביר את האמון של הורי התלמידים בו. הוא יוכל לעשות זאת אם הוא ישכנע אותם שהוא אכן נותן לילדיהם את הטוב והמקצועי ביותר.

\* תודה לרנא עבאס ולעומר זליבנסקי על העזרה וההערות בהכנת המחקר.

## ב. הגורמים המשפיעים על הצלחת בית הספר

בתאוריות התפתחותיות מקובלת התפיסה שההנעה להישגים מתגבשת בתקופת הילדות בהשפעת הסביבה הקרובה, שהיא הקשר החשוב ביותר להתפתחות הילד. בתפיסה זו תומך גם מודל המעגלים שפיתח יורי ברונפנברנר. המודל מבוסס על הגישה האקולוגית ומפרט את הגורמים המשפיעים על הילד בתהליך התפתחותו (Bronfenbrenner, 1986). גורמי ההשפעה על פי המודל הם הסביבה המשפחתית, ההון החברתי וההון המשפחתי, מעמדם הכלכלי-חברתי של ההורים ואיכות הצוות החינוכי וההנהלה בבית הספר. להלן נדון בכל אחד מהגורמים הללו.

### מעורבות ההורים כביטוי להשפעה של הסביבה הקרובה

בעשורים האחרונים ניתן משקל רב יותר להשפעות החיוביות של מעורבות ההורים בבית הספר על ההישגים בלימודים של ילדיהם, ולכן בתי ספר רבים מנסים להגביר מעורבות זו (Brook and Hancock, 2000). מהמחקרים עולה כי ככל שההורים מעורבים יותר בבית הספר ובלמידה, כך הילד מתפקד טוב יותר ומשיג הישגים גבוהים יותר בלימודים (McNeal, 1999; Fan and Chen, 2001).

את מעורבות ההורים בבית הספר ואת הלחץ שהם מפעילים עליו אפשר לתאר באמצעות רצף של מודלים, בהתאם למדיניות בית הספר ולתפיסות התרבותיות של ההורים – מפסיביות גמורה ועד לאקטיביות רבה. בקצה הרצף נמצא המודל הראשון, הפסיבי, הרואה בהורים צופים בלבד. במודל הפסיבי יש גבול ברור בין בית הספר להורים, והתפקידים של כל אחד מהם ידועים לשני הצדדים ומוגדרים במדויק. קבלת ההחלטות וקביעת המדיניות נתונה בלעדית בידי המורים, ואילו ההורים מתפקדים כצופים סבילים, שמאמינים שעבודת בית הספר נעשית על צד הטוב ביותר. בקצה האחר של הרצף נמצא המודל התקשורתי. מודל זה מתאפיין בדיאלוג המתבסס על השקפה חינוכית ליברלית הרואה בהורים שותפים שווים לעשייה החינוכית בבית הספר. במודל התקשורתי המורים נגישים מאוד, וההורים רשאים להתערב, להשפיע, להביע את דעתם ולפעול למען שינוי בבית הספר שיתרום להעלאת ההישגים הלימודיים של ילדיהם (גור וזלמנסון-לוי, 2005).

במחקרנו בחרנו לבחון את מעורבות ההורית בשתי רמות: רמת המיקרו – מעורבות הורית ברמת הילד. כלומר, מעורבות שמשקפת התעניינות ישירה של ההורים בכל הנוגע לילדם בבית הספר; ורמת המקרו – מעורבות הורית ברמת בית הספר. כלומר, מעורבות שמשקפת השתתפות של ההורים בפעילות של בית הספר שאינה קשורה במישרין לילדם (כגון, השתתפות בהרצאה לכלל ההורים או חברות בוועד ההורים).

ככלל אפשר לומר שמעורבות ההורים הערבים בישראל במערכת החינוך מעטה. ח'אלד אבו-עסבה (2007) טוען כי מערכת החינוך בחברה הערבית-ישראלית נוטה באופן מסורתי שלא לעודד מעורבות הורים, בין היתר מסיבות תרבותיות. אצל האבות מקורה של נטייה זו בתפיסה שמעורבות כזאת היא תפקיד של האם, ואילו אצל האימהות הנטייה הזאת נובעת מכך שרוב המורים הם גברים.

אנו סבורים שייתכן שהעלייה בהישגים החינוכיים בבתי ספר מסוימים במערכת החינוך הערבית נובעת מכך שהם מעודדים מעורבות של הורים – ברמת המיקרו וברמת המקרו כאחת. כדי לאשש השערה זו בחנו כיצד תופסים ההורים את שיתופם בתהליכים המתרחשים בבית הספר, ובדקנו עד כמה הצוות החינוכי משתף את ההורים בכל הקשור לילדם ולקידומו בבית הספר. השערת המחקר שלנו הייתה שיש קשר חיובי בין מעורבות ההורים – ברמת המיקרו וברמת המקרו – ובין הצלחה של בית הספר בכללו.



## הון חברתי

הון חברתי נגזר מקשרים חברתיים ומרצון טוב וגם מתחושה של חובת נאמנות. הוא הדבק שמאגד יחד רשתות חברתיות וקשרים אישיים, קהילות, דתות ואפילו מדינות; הוא הערך המתקבל מחברות בחברה או בקהילה. החברות הזאת מקנה נגישות למשאבים שאינם זמינים לאנשים שאינם חברים בחברה או בקהילה (Huysman and Lin, 1999; Adler and Wulf, 2004). הון חברתי נובע מהמבנה ומהתוכן של הקשרים החברתיים והוא ניתן למדידה (Lin, 1999; Adler and Wulf, 2004).

הון חברתי משפיע לטובה על התפתחותם הנפשית של ילדים וכני נוער (Ferguson, 2006). ממחקרים עולה שבני נוער שיש להם מספר רב יותר של קשרים חברתיים עמוקים במשפחה ומחוצה לה, מדווחים על רמות גבוהות יותר של הישגים לימודיים לעומת בני נוער שקשריהם החברתיים דלים יותר, על שיעורי הרשמה גבוהים יותר ללימודים ולהשכלה גבוהה, על עבודה יציבה, על תחושת מסוגלות, על הסתגלות פסיכולוגית ומעורבות חברתית גבוהות יותר ועל ורמות נמוכות של התנהגויות בעייתיות (King and Furrow, 2008). מכאן סביר לשער קשר חיובי בין הורים שיש להם הון חברתי ובין הצלחת בית הספר שבו לומד ילדם. השערה זו תיבחן במחקר הנוכחי באמצעות הכנסת הגורם של קשרי ההורים עם המשפחה המורחבת ועם החברה הסובבת אותם.

## הון משפחתי וקשר הורה-ילד

המונח "הון משפחתי" התפתח מן התאוריה בדבר "הון תרבותי" ו"הון חברתי" והגדרתו רחבה. ענת גופן (Gofen, 2009) מציעה להגדירו כמשאבים לא-חומריים של המשפחה, הכוללים מגוון של אמצעים, אסטרטגיות ומשאבים הגלומים בדרך החיים שלה ומשפיעים על עתיד ילדיה. ההון המשפחתי מתבטא במובלע ובמפורש בהתנהגות, בתהליכים הרגשיים ובערכי הליבה של המשפחה. לפי הגדרה זו, לכל משפחה יש הון משפחתי משלה, ולכל סוג של הון משפחתי יש יתרונות שבאים לידי ביטוי במצבים שונים. לפיכך רמת ההון המשפחתי היא תלויה הקשר. המחקר האמור של גופן מצא כי משפחות עניות שילדיהן הצליחו בבתי הספר ולאחר מכן השתלבו באקדמיה מתאפיינות בכך שהן מחשיבות מאוד הישגים לימודיים ומוצאות דרכים ליצור אווירה משפחתית תומכת חינוך. משפחות אלו מגייסות את כל המשאבים העומדים לרשות המשפחה ומתאימות את אורח החיים של המשפחה למען ההצלחה של ילדיהן בלימודים.

מחקרים מסוימים מדגישים את חלקו של ה"הון" בהבדלת המונח "הון משפחתי". הם מבהירים בכך שמדובר בהשקעה של משאבים שמטרתם אינה הסבת הנאה לילד, אלא הבטחת עתידו כדי שבסופו של דבר היא תשתלם ברמה הכלכלית המשפחתית (Becker and Tomes, 1994; Swartz, 2008). את ההון המשפחתי ניתן אפוא לאמוד – כפי שעשינו במחקר שלנו – במידת ההשקעה של ההורה בחינוכו של הילד וביצירת אווירה משפחתית תומכת בקידום לימודיו, בהנחה שיימצא קשר חיובי בין השקעה זו ובין ההצלחה שלו בבית הספר.

ממד נוסף שניתן לייחסו להון המשפחתי הוא איכות הקשר הורה-ילד. איכות זו נבדקת מנקודת המבט הפסיכולוגית שיכולה לאבחן את מידת הקרבה הרגשית בין ההורה לילד ואת התנהגויות ההורים (אם מביעות דאגה ואכפתיות אם לאו). קשרי הגומלין הורה-ילד כוללים רגישות מצד ההורה לצורכי הילד, תגובתיות (פניות קוגניטיבית ורגשית מצד ההורה), הדדיות ותמיכה. קשרים אלו, אם הם טובים, יכולים לנבא הישגים לימודיים גבוהים (Thomas, Cooke, and Scott, 2005).

## המעמד הכלכלי-חברתי של ההורים

מחקרים רבים מלמדים כי אחד מגורמי ההשפעה החשובים ביותר על ההישגים הלימודיים של ילדים וכני נוער הוא המעמד הכלכלי-חברתי של הוריהם (Bornstein and Bradley, 2003; Sirin, 2005). במדד הכלכלי-חברתי נכללים

מדדי השכלה ונתוני תעסוקה של ההורים (Guo and Harris, 2000). במחקר שהתקיים בארצות הברית (Davis-Kean, 2005) נבדקה ההשפעה של השכלת ההורים והכנסתם על ההישגים הלימודיים של ילדיהם מתוך השוואה בין ילדים לבנים-אמריקנים לילדים אפרו-אמריקנים. הממצאים מלמדים על קשר חיובי בין שני הגורמים. אנט לארו (Lareau, 2002) מצאה במחקרה על ילדים אמריקנים שחורים ולבנים מבתים עניים ועשירים שתי תפיסות עיקריות של הורים שתאמו את מעמדם הכלכלי-חברתי: את סגנון ההורות במעמד הבינוני היא אפיינה כ"טיפוח אכפתי", לעומת "הישג של גדילה טבעית", שאפיינ את בני המעמד הנמוך. היא מצאה כי ההורים העשירים מעורבים יותר בחיי ילדיהם, הן בבית הספר הן בפעילויות בשעות הפנאי. ההורים העשירים תחקרו את ילדיהם על מוריהם, שוחחו עמם בנושאים שונים וציפו מהם לקרוא תיגר על מבוגרים בעמדות סמכות. ההורים הללו לחצו על בית הספר לטובת ילדיהם ואתגרו את המורים עד שהשיגו למען ילדיהם תנאים מיוחדים. לעומתם נמצא כי ההורים העניים רואים את עצמם אחראים לטיפול בילדיהם, אך מאפשרים להם לגדול בכוחות עצמם: הם נרתעים מסמכות, מגיבים בפסיביות, משאירים את עצמם ברקע ולא מנסים להתערב לטובת ילדיהם בבית הספר. ההורים העניים תופסים את בית הספר ואת המורים כאחראים להשכלת ילדיהם ואינם רואים בהקניית השכלה לילדיהם את האחריות שלהם. לארו סבורה כי זו הסיבה שילדי העשירים רוכשים בילדותם תחושה של "זכאות", שנעדרת אצל בני העניים. ה"זכאות" מתבטאת בהרגשת עצמאות וביכולת להתמודד עם מצבים שונים ולפעול לטובת עצמי כדי לזכות ביתרונות, והיא הגישה המנטלית המתאימה להצלחה בעולם המודרני (Lareau, 2002; Gladwell, 2008). לפיכך ביקשנו במחקר שלנו מההורים לדווח על הכנסתם, תעסוקתם והשכלתם.

### תפיסת איכות בית הספר

לאיכות של הצוות החינוכי חשיבות רבה בהנעה של התלמידים להישגים. הגורם החינוכי החשוב ביותר הוא המורה, שבתוקף תפקידו הוא המנהיג הלגיטימי של הכיתה, ומעמד זה ברור לחלוטין הן בעיניו הן בעיני תלמידיו. מה שנדרש להצלחה בתפקיד זה הם תמריצים שביכולתו להעניק, סמכות, היותו מודל להתנהגות ומומחיותו בידע הנלמד (זיו וזיו, 2001). זאת ועוד, תמיכה של המורים ואמונה מצדם ביכולתם של התלמידים להצליח משפיעות במידה ניכרת על הישגיהם החינוכיים של הילדים (Syed, Azmitia, and Cooper, 2011). בצד חשיבותו של הצוות החינוכי להצלחת בית הספר נמצא כי המנהל חשוב לא פחות. המחקר העלה כי הצלחתו של בית הספר נמדדת במידת יכולתו של המנהל למנות את המורים המנהיגים והמסורים לעבודתם ולהוציא מתוכם את המתאימים פחות (Searcey, Snodgrass, and Copple, 2011).

בכל הנוגע לאיכות המורים והצוות החינוכי בבתי ספר הערביים בישראל יש לציין שערכים רבים בעלי השכלה אקדמית פונים להוראה בלית בררה, בשל חסמים מבניים בשוק העבודה בישראל שמונעים מהם להתקבל למשרות שהם הוכשרו להן. כתוצאה מכך מקצתם מלמדים ללא הכשרה מתאימה להוראה, אחרים מלמדים מקצועות שאינם בתחום ההתמחות שלהם, ויש שהשכלתם גבוהה מן הנדרש (Khattab and Miaari, 2013). מצב עניינים זה פוגע כמובן באיכות ההוראה של המורים. לפיכך בדקנו מה חושבים ההורים על איכות הצוות החינוכי והמנהל. השערותנו הייתה שאיכות הצוות החינוכי והנהולי בבתי הספר הערביים הממלכתיים בישראל עשויה לנבא את מידת הצלחתו של בית הספר.

יש קשר חיובי בין הצלחת בית הספר ובין שבעה גורמים עיקריים: (1) מאפייני ההורים הכלכליים והחברתיים; (2) מעורבות ההורים ברמת הילד (מיקרו) וברמת בית הספר (מקרו); (3) הון חברתי; (4) הון משפחתי; (5) תפיסת ההורים את איכות ההנהלה והצוות החינוכי; (6) תפיסת ההורים את יחסו של בית הספר אליהם; (7) איכות הקשר הורה-ילד.

## ג. שיטת המחקר ואיסוף הנתונים

### המדגם והדגימה

המדגם במחקר היה מדגם מכוון. הוא כלל הורים של תלמידי כיתות ה' בכתי ספר יסודיים ממלכתיים ערביים שמידת הצלחתם שונה זה מזה, והוא נועד לברר את הקשר בין מאפייני ההורים ובין רמת ההצלחה של בית הספר. ההבחנה בין בית ספר מצליח ובין בית ספר מצליח פחות הסתמכה על נתוני דוח המיצ"ב (מדדי יעילות וצמיחה בית ספרית) שפרסמה הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך (ראמ"ה) בשנת 2009 בנוגע לכיתות ה' בכתי הספר היסודיים הממלכתיים הערביים בישראל (ראמ"ה, 2009). השתמשנו במדרים אלה משנת 2009 משום שהנחנו שמאז לא חלו בהם שינויים רבים שכן שינוי בהישגים של בתי ספר הוא תהליך ממושך שאורך שנים רבות. בדיווחי המיצ"ב התקבלו נתונים מלאים על 182 בתי ספר מתוך 207 בתי הספר היסודיים הממלכתיים הערביים בישראל. על 25 בתי ספר חסרו דיווחים מסיבות שונות, כמו חשד למהימנות התוצאות ואי-שיתוף פעולה של התלמידים וצוות המורים. לצורך דגימה של מידת ההצלחה של בית הספר נבנה מודל סטטיסטי שעיבד נתונים מדוח המיצ"ב לפי שני קריטריונים: ממוצע הציונים בתחומי הדעת וממוצע הציונים באקלים וסביבה פדגוגית.

(א) **הציונים בתחומי הדעת.** מבחני ההישגים במיצ"ב בחנו באיזו מידה עמדו תלמידי כיתות ה' ברמת הדרישות המצופה על פי תכנית הלימודים בארבעה מקצועות הליבה: שפת אם ערבית, מתמטיקה, מדעים ואנגלית. לחישוב הציון של בית הספר בתחומי הדעת נלקחו הציונים משני תחומי דעת בלבד (ערבית ומתמטיקה או אנגלית ומדעים). לכל בית ספר ניתן ציון גם בתחומי הדעת שהוא נבחן בהם. ציוני בתי הספר נעו בין 23 ל-84.5 מתוך 100. לסיווג ומיון בתי הספר נעשה ממוצע לשני ציונים בתחומי הדעת של כל בית ספר, לאחר מכן מוינו בתי הספר לארבע קבוצות (גבוהה, בינונית-גבוהה, בינונית-נמוכה ונמוכה).

(ב) **אקלים וסביבה פדגוגית.** הסוגיות של אקלים וסביבה פדגוגית עוסקות בשכיחות של תופעות חיוביות ושליליות בבית הספר (למשל, תחושת הביטחון של התלמידים), והממצאים מבוססים על שאלונים של תלמידים ועל ראיונות עם מורים. הציונים של אקלים בית הספר והסביבה הפדגוגית דווחו במיצ"ב כממוצע של שיעורי המסכימים עם ההיגדים השונים המתארים את הנושא. ערכי המדר הם בטווח 0-100. בהתאם לכך חושב לכל בית ספר ממוצע של כל מדדי האקלים והסביבה הפדגוגית. הללו כוללים את המבחנים לפי תחומי דעת ואת השאלונים הנלווים שצוות בית הספר ענה עליהם (בנושא אקלים בית הספר ובנושאים פדגוגיים). לא חושבו שאלות שנוסחו בגרסאות שונות לבתי הספר השונים. ציוני התקן של בתי הספר נעו בין 2.16 ל-3.31 (בטווח של 1-5). גם כאן, לשם מיון וסיווג בית הספר לפי מדר האקלים והפדגוגיה, מוינו בתי הספר לארבע קבוצות (גבוהה, בינונית-גבוהה, בינונית-נמוכה ונמוכה).

בשלב הבא חושב המתאם בין שני הקריטריונים להצלחה, ונבחרו בתי הספר שנמצא בהם מתאם חיובי. בסיום עיבוד הנתונים מהמיצ"ב נותרו 63 בתי ספר שעמדו בשני הקריטריונים. יש לומר כי המשמעות היא לא שבתי הספר האלה היו בהכרח מצליחים, אלא רק ששני האינדיקטורים הצביעו על מגמה דומה.

בשלב הבא בדקנו גם את המדר החברתי והכלכלי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנת 2008 (למ"ס, 2008) בנוגע ל-63 בתי הספר. המטרה הייתה ללמוד את המאפיינים הכלכליים-חברתיים של היישובים ושל האזורים שבתו הספר נמצאים בהם כדי לאתר את אלה שהמצב הכלכלי-חברתי ביישובם או באזורם דומה. השימוש במדר זה נועד לצמצם את השונות בין בתי הספר שנובעת מהשוני ברמת היישוב ולחזק את השפעתם של משתנים אחרים במודל. חשוב לומר, עם זאת, כי במדר החברתי-כלכלי של רוב היישובים הערביים אין שונות גדולה. בסופו של תהליך המיון פנינו ל-22 בתי ספר, ומהם הצלחנו לגייס 11 (5 מצליחים ו-6 מצליחים פחות) מ-8 יישובים (5 בצפון הארץ, 4 במשולש ו-2 ביישובים מעורבים).

## כלי המחקר

הנתונים במחקר נאספו באמצעות שאלון שפותח במיוחד (ראו נספחים 1 ו-2, שם מובאים שני השאלונים במלואם, בעברית ובערבית). השאלון חולק להורים של תלמידים בכיתות ה' בבתי ספר יסודיים-ממלכתיים במגזר הערבי, והוא עסק ב-7 נושאים:

(1) **משתני רקע**. מין ההורה המשיב, גילו, מקום מגוריו, דתו ומידת דתיותו, השכלתו, מצבו המשפחתי והכלכלי ומספר הילדים במשפחה.

מכאן ואילך נתבקשו ההורים להביע את מידת ההסכמה שלהם להיגדים שנוסחו עבורם בסולם ליקרט בן 5 דרגות: מ-1 (הנמוכה ביותר) ועד 5 (הגבוהה ביותר).

(2) **מעורבות ההורים בבית הספר, בשתי רמות**. רמת המיקרו (מעורבות הממוקדת בילד) ורמת המקרו (מעורבות בפעילות הכללית של בית הספר).

המשתנה "מעורבות ההורה ברמת הילד (מיקרו)" בדק את מידת המעורבות של ההורה במה שקורה עם ילדו בבית הספר. המדרד לבדיקת משתנה זה כלל 7 היגדים, ובהקשר זה נשאלו שאלות כגון: "אני משוחח/ת עם הבן/בת שלי כל יום על מה שקרה בבית הספר"; "אני שואל/ת את הבן/בת שלי הרבה שאלות על המורים ועל היחס שלהם"; "אני מתקשר/ת למורים כדי לפתור בעיות של הבן/בת שלי בבית הספר". ככל שהציון גבוה יותר, המעורבות רבה יותר. הציון הממוצע שהתקבל: 3.98; סטיית התקן: 0.67.

המשתנה "מעורבות ההורים ברמת בית הספר (מקרו)" בחן את מידת המעורבות של ההורה בפעילויות כלליות שנעשות בבית הספר.

המדרד כלל 6 היגדים, כגון: "אם יש לי ביקורת על דברים בכיתה של הבן/בת שלי, אני דואג/ת להעבירם למחנך/ת, יועץ/ת, רכז/ת שכבה או המנהל/ת"; "פעם בשנה לפחות אני יוזם/ת רעיון/פעילות לבית הספר או לוועד בית הספר"; "במהלך שנת הלימודים אני מגיע/ה לפחות פעמיים כדי להשתתף באירועים שבית הספר יוזם". הציון הממוצע שהתקבל: 3.63; סטיית התקן: 0.85<sup>2</sup>.

(3) **מה ההורים חושבים על יחסו של בית הספר אליהם** (נכונותו של בית הספר לשתף את ההורים ולתת בהם אמון). מדרד זה בדק מה חושבים ההורים על מידת ההסכמה של הצוות החינוכי והנהלה לערב את ההורים בבית הספר בכל הקשור למצבו הלימודי והחברתי של ילדם

המדרד כלל 7 היגדים, לדוגמה: "אני חושב/ת שרוב הצוות החינוכי בבית הספר עושה את עבודתו בצורה טובה מאוד"; "המורה/המחנך מתעניינים בנסיבות חיי משפחתי לקידום טובתו של בני/בתי"; "אני מרגיש/ה שהמורה/מחנך/ת הכיתה מעודד/ת את מעורבותי בכיתה".

הציון הממוצע שהתקבל: 3.83; סטיית התקן: 3.83<sup>3</sup>.

(4) **איכות הקשר הורה-ילד**. מדרד זה בדק את איכות הקשר של ההורה עם ילדו והתייחס לפעילויות משותפות שלהם, נוסף על הפן הרגשי.

במדרד נכללו 6 היגדים, למשל: "אני קורא/ת סיפורים לבני/בתי פעמיים בשבוע לפחות"; "אני מתכנן/ת את פעילות שעות הפנאי של הבן/בת שלי לכל השבוע"; "אני תמיד פנוי/ה לחבק את בני/בתי".

הציון הממוצע שהתקבל: 3.79; סטיית התקן: 0.71<sup>4</sup>.

2 בניית הגורמים נמצא: Eigenvalue=2.94, אחוז השונות המוסברת של המדרד עמד על 49%; ביצענו מבחן מהימנות ונמצא כי המדרד מהימן, עם ציון קרונבך אלפא, שווה ל 0.78.

3 ניתוח הגורמים העלה: Eigenvalue=4.19, אחוז השונות המוסברת 60% ומהימנות המדרד (קרונבך אלפא) שווה ל 0.89.

4 בניית הגורמים נמצא: Eigenvalue=2.75, אחוז השונות המוסברת של המדרד עמד על 46%, המהימנות של קרונבך אלפא שווה ל-0.74.

(5) הון משפחתי. מונח זה עוסק בתפיסת ההורה את ההון המשפחתי שעומד לרשות ילדו. המדרד כלל 8 פריטים, כמו: "כשיושבים לארוחה תמיד מדברים עם הבן/בת על לימודיו בבית הספר"; "אני תמיד אומר/ת לבן/בת שלי שהוא/היא צריך/ה להמשיך בעתיד את לימודיו/ה"; "הצלחת הבן/בת שלי בבית הספר היא אחד הדברים החשובים לי ביותר".

הציון הממוצע שהתקבל: 4.49; סטיית התקן: 0.48<sup>5</sup>.

(6) הון חברתי. מדרד זה בודק מה חושב ההורה על ההון החברתי שלו ושל משפחתו. המדרד כלל 7 היגדים, למשל: "אני תמיד משיג/ה עזרה מהסביבה כשאני מרגיש/ה לא טוב"; "יש לי חברים/ות שאני מתייעצ/ת אתם בעניינים של גידול וחינוך ילדים"; "אני מרגיש/ה שהמשפחה שלי מאוד אהובה על הסביבה שלי".

הציון הממוצע שהתקבל: 3.93; סטיית התקן: 0.73<sup>6</sup>.

(7) מה חושבים ההורים על איכות הצוות החינוכי וההנהלה. מדרד זה בודק כיצד ההורים מעריכים את איכות הצוות החינוכי בבית הספר – המורים, המחנכים והיועצים – נוסף על ההנהלה. המדרד כלל 13 פריטים, למשל, "אני מעריך שהצוות החינוכי משקיע הרבה בתלמידים".

הציון הממוצע שהתקבל: 3.98; סטיית התקן: 0.82<sup>7</sup>.

**הצלחת בית הספר – משתנה תלוי.** הצלחת בית הספר היא המשתנה המוסבר, התלוי. כאן בוחנים עד כמה השיג בית הספר ערכים גבוהים לפי מדדים של יעילות וצמיחה בית ספרית. מדדים אלו משקפים את הבנת התלמיד ושליטתו בתחומי הדעת הנלמדים, בהשראת האקלים החינוכי בבית הספר והסביבה הפדגוגית (כן או לא מעודדת למידה). המשתנה הזה נבדק באמצעות דיווחי ראמ"ה של משרד החינוך והתרבות, קרי המיצ"ב.

**תיקוף כלי המחקר.** כדי לתקף את כלי המחקר נקטו 4 אמצעים: התייעצות עם מומחים; תרגום כלי המחקר לערבית (נספח מס 2); אישור המדען הראשי של משרד החינוך (נספח מס 3); ניתוח גורמים כפי שמפורט מעלה (לפירוט הממצאים של ניתוח הגורמים ראו נספח 3).

## איסוף הנתונים

כניסה לבתי ספר לצורך איסוף נתונים כרוכה באישורו של המדען הראשי של משרד החינוך. האישור שקיבלנו כלל הגבלים והסדרים על ההליך כדי לשמור על כללים אתיים כלפי התלמידים והוריהם (ללשון ההיתר ראו נספח 4). בסך הכול חולקו 1,000 שאלונים להורים של תלמידי כיתות ה' ולצוותים החינוכיים ב-12 בתי ספר, ומהם הוחזרו לנו 553 שאלונים מ-11 בתי ספר.

כאשר משווים את מספר השאלונים שהוחזרו, מתגלה תמונה לא אחידה: בתי הספר המצליחים יותר (על הקריטריונים שקבענו להצלחה) החזירו 337 שאלונים (כ-63% מהשאלונים), ואילו בתי הספר המצליחים פחות החזירו רק 196 שאלונים (כ-37%).

5 בניתוח הגורמים נמצא: Eigenvalue=2.93, אחוז השונות המוסברת שווה ל-54%, מהימנות המדרד קרונבך-אלפא 0.70.

6 בניתוח הגורמים נמצא: Eigenvalue=2.70, אחוז השונות המוסברת עמד על 54%. מהימנות המדרד לפי ערכי קרונבך-אלפא היא 0.76.

7 ניתוח הגורמים הראה: ערכי Eigenvalue=8.5, אחוז השונות המוסברת עמד על 65%; מהימנות המדרד שהשתקפה בקרונבך-אלפא נמצאה טובה מאוד וערכו עמד על 0.95.

## ד. הממצאים

### מאפייני אוכלוסיית המחקר

במחקר השתתפו 553 הורים, 74% מהם נשים והשאר (26%) גברים (לוח 1). 57.9% דיווחו שאינם עובדים, 42.1% ציינו שהם עובדים (לוח 1). הרוב המוחלט (97.5%) דיווחו שהם נשואים, 1.3% גרושים, 0.8% פרודים ו-0.4% אלמנים. מספר הנפשות הממוצע בבית הוא 5.71 (סטיית התקן: 1.39). מספר הילדים הממוצע מעל גיל 18 בכל משפחה: 1.21 (סטיית התקן: 1.31). רוב הנשאלים (59.8%) ציינו שהם סיימו את לימודי התיכון, 24.9% דיווחו שהם בעלי תואר ראשון לפחות, והשאר (15.4%) דיווחו שאין ברשותם שום תעודת השכלה. כאשר לדת נמצא כי 99.2% מהנשאלים הם מוסלמים ו-0.8% נוצרים. 50.3% ציינו שהם מסורתיים, 35.4% דתיים, 3.2% לא-דתיים, ו-11.1% דתיים מאוד.

### לוח 1 מדגם ההורים (שכיחויות ואחוזים)

%	שכיחות	
	<b>N=473</b>	<b>מין</b>
26.0	123	גברים
74.0	350	נשים
	<b>N=470</b>	<b>תעסוקה</b>
42.1	198	כן
57.9	272	לא
	<b>N=513</b>	<b>מצב משפחתי</b>
93.6	499	נשוי/אה
.8	4	פרוד/ה
1.3	7	גרוש/ה
.4	2	אלמן/ה
	<b>N=507</b>	<b>השכלה</b>
15.4	78	ללא תעודה תעודת
59.8	303	תיכון/בגרות
24.9	126	תעודה אקדמית
	<b>N=516</b>	<b>דת</b>
99.2	512	מוסלמי
.8	4	נוצרי
	<b>N=505</b>	<b>רמת דתיות</b>
3.2	16	לא דתי
50.3	254	מסורתי
35.4	179	דתי
11.1	56	דתי מאוד

### מאפייני ההורים לפי מידת ההצלחה של בית הספר

לוח 2 משווה בין הממוצעים של קבוצות ההורים בבתי הספר המצליחים יותר והמצליחים פחות. נמצאו הבדלים מובהקים בתעסוקת ההורים ובמצבם הכלכלי והבדלים לא מובהקים ברמת הדתיות וההשכלה.

שיעור הנשים שענו על השאלון בבתי הספר המצליחים היה 76.2%, בדומה לבתי הספר המצליחים פחות. הרוב המכריע של ההורים בשני סוגי בתי הספר דיווחו שהם נשואים. באשר לתעסוקה: שלא כמצופה, 54.3% מהמשיבים בבתי הספר המצליחים דיווחו שהם עובדים, לעומת 64.1% בבתי הספר המצליחים פחות. ההבדל בין ההורים בשני סוגי בתי הספר נמצא מובהק. בבדיקת מצבם הכלכלי של ההורים נמצא כי 35.9% מההורים בבתי הספר המצליחים דיווחו שמצבם הכלכלי בינוני, לעומת 39.8% מההורים בבתי הספר המצליחים פחות. גם כאן נמצא ההבדל, בממוצע, מובהק.

בבחינת מידת הדתיות נמצא כי 51.7% מההורים בבתי הספר המצליחים מגדירים את עצמם מסורתיים, לעומת 47.8% מההורים בבתי הספר המצליחים פחות. כמו כן נמצא כי בתי ספר מצליחים הם פחות דתיים (35.9%, לעומת 39.4% מצליחים פחות). המדד שבדק את השכלת ההורים העלה כי 14.8% מההורים בבתי הספר המצליחים דיווחו שאין להם כל תעודת השכלה, לעומת 16.3% מההורים בבתי הספר המצליחים פחות. הבדלים אלה לא נמצאו מובהקים.

לוח 2 טיב ההתאמה של מאפייני הרקע של ההורים בבתי הספר המצליחים יותר והמצליחים פחות

השוואה	בתי ספר מצליחים פחות		בתי ספר מצליחים			
	דרגות חופש	אחוז	שכיחות	אחוז		שכיחות
מין	1		171		302	
		נשים	70.2	120	76.2	230
		גברים	29.8	51	23.8	72
תעסוקה	1		170		300	
		כן	64.1	109	54.3	163
		לא	35.9	61	45.7	137
מידת דתיות	3		186		319	
		לא דתי	2.7	5	3.4	11
		מסורתי	47.8	89	51.7	165
		דתי	37.6	70	34.2	109
		11.8	22	10.7	34	
מצב כלכלי	4		191		320	
		טוב מאוד	8.9	24	23.2	74
		טוב	15.7	44	25.9	83
		באמצע	39.8	76	35.9	115
		35.6	47	15	48	
מצב משפחתי	3		186		326	
		נשוי	97.8	182	97.2	317
		פרוד	1.1	2	0.6	2
		גרוש	1.1	2	1.5	5
		0	0	0.6	2	
השכלה	2		190		317	
		ללא תעודה	16.3	31	14.8	47
		תעודת תיכון/ בגרות	58.4	111	60.6	192
		25.3	48	24.6	78	
					78	

P<0.05 \*\* P<0.001\*



לוח 3 מביא את ממצאי מבחן t המשווה בין ממוצעים של מדגמים בלתי תלויים (independent samples t-test). הממצאים מלמדים על כמה קשרים מובהקים: נמצא קשר מובהק בין ההצלחה של בית הספר ובין 3 מדדים: איכות הקשר הורה-ילד; תפיסת ההורה את יחסו של בית הספר אליו; ותפיסת ההורה את איכות הצוות החינוכי והנהלה בבית הספר.

לוח 3 השוואת ממוצעים

t סטטיסטי	בתי ספר מצליחים פחות		בתי ספר מצליחים		
	ממוצע	סטיית תקן	ממוצע	סטיית תקן	
-1.95*	0.69	3.71	0.72	3.83	איכות הקשר הורה-ילד
0.75	0.63	4.01	0.69	3.97	מעורבות ההורה בבית הספר ברמת הילד (מיקרו)
-0.48	0.78	3.61	0.89	3.64	מעורבות ההורה בפעילות הכללית של בית הספר (מקרו)
-3.61***	0.92	3.65	0.85	3.94	תפיסת ההורה את יחסו של בית הספר אליו
-1.15	0.48	4.45	0.48	4.50	הון משפחתי
-1.54	0.72	3.87	0.74	3.97	הון חברתי
-4.10***	0.89	3.78	0.76	4.09	תפיסת האיכות של הצוות החינוכי והנהלה (תפיסת איכות בית הספר)

N total=533

\* p&lt;0.05 \*\* p&lt;0.01 \*\*\* p&lt;0.001

### לסיכום:

- (1) רוב המשיבים במדגם ההורים היו נשים מוסלמיות.
- (2) בהבדלים במאפייני ההורים בבתי ספר מצליחים יותר ומצליחים פחות בולטים במדגם הממצאים האלה:
  - א. ההורים בבתי הספר המצליחים משכילים יותר ומצבם הכלכלי טוב יותר מזה של הורים בבתי הספר המצליחים פחות.
  - ב. הורים בבתי ספר מצליחים מתאפיינים באיכות גבוהה יותר של הקשר הורה-ילד, בתפיסה חיובית יותר של יחסו של בית הספר אליהם ובהערכה רבה יותר לאיכות הצוות החינוכי והנהלה בהשוואה להורים בבתי הספר המצליחים פחות.

### ניבוי ההצלחה של בית הספר על פי המודל הלוגיסטי

במחקר הנוכחי נעשה שימוש במודל הסתברות לא ליניארי מסוג לוגיסטי, כדי לנבא את הסיכוי של בית ספר להימצא בקטגוריה של בתי ספר מוצלחים.

מלוח 4 עולים כמה קשרים מובהקים שמנבאים את מידת ההצלחה של בית ספר. וכך, הצלחת בית ספר קשורה בקשר חיובי מובהק ל-3 משתנים: המצב הכלכלי של ההורים; הקשר הורה-ילד; ותפיסת ההורים את איכות בית הספר. כמו כן נמצאו קשרים מובהקים שליליים בין מידת ההצלחה של בית הספר ובין תעסוקת ההורים, ובמידה גבולית – בין הצלחת בית הספר ובין מעורבות ההורים בבית הספר ברמת הילד (מיקרו).



נפרט.

**מידת ההצלחה של בית הספר נמצאה קשורה בקשר חיובי מובהק ל-3 משתנים:**

- (1) מצבם הכלכלי של ההורים. ככל שמצבם הכלכלי של ההורים טוב יותר, כך בית הספר מצליח יותר ( $O.R.=1.34, p<.001$ ).
- (2) איכות הקשר הורה-ילד. ככל שאיכות הקשר של ההורים בבית הספר עם ילדיהם טובה יותר, כך בית הספר מצליח יותר ( $O.R.=1.40, p<.05$ ).
- (3) תפיסת ההורה את איכות בית הספר. ככל שההורים מעריכים יותר את איכות הצוות החינוכי וההנהלה, כך בית הספר מצליח יותר ( $O.R.=1.48, p<.05$ ).

**מידת ההצלחה של בית הספר נמצאה קשורה שלילי ל-2 משתנים:**

- (1) תעסוקת ההורים. נמצא שככל ששיעור התעסוקה בקרב ההורים גבוה יותר, כך בית הספר מצליח פחות. כלומר, רמת תעסוקה גבוהה בקרב ההורים מנבאת באופן שלילי הצלחה של בית ספר ( $O.R.=0.58, p<.01$ ).
- (2) מעורבות ההורים בבית הספר ברמת הילד (מיקרו). ברמת מובהקות גבולית ( $p<0.07$ ) נמצא שככל שמעורבותם של ההורים בחיי ילדיהם בבית הספר גבוהה יותר, כך בית הספר מצליח פחות ( $O.R.=0.70, p<.07$ ).

לוח 4 רגרסיה לוגיסטית לניבוי הצלחה של בית ספר

Odds Ratio	SE	B	מקדמי רגרסיה
			משתנים בלתי תלויים
.16*	.85	-1.81	קבוע
1.43***	.09	.36	המצב הכלכלי של הורי בית הספר
.58**	.22	-.54	תעסוקה (1 = עובד)
1.40*	.17	.34	איכות הקשר הורה-ילד
.70^	.20	-.36	מעורבות ההורים בבית הספר ברמת הילדים (מיקרו)
.86	.15	-.15	מעורבות ההורים בפעילות בית הספר (מקרו)
1.17	.18	.16	תפיסת ההורים את יחסו של בית הספר אליהם
1.48*	.20	.40	תפיסת ההורים את איכות הצוות החינוכי וההנהלה (איכות בית הספר)
Nagelkerke R Square=0.127 ***(chi-square=43.58)			שונות מוסברת

N total=447  
\*P<.05 \*\* P<.01 \*\*\*P<.001

**המודל הסטרוקטורלי של מערכת הקשרים בין המשתנים**

בהתאם לממצאים התיאוריים ולממצאי הרגרסיה ובהתבסס על ממצאי לוח המתאמים המוצג כאן (לוח 5), נבחנה מערכת קשרים אפשרית בין המשתנים המבטאת רעיון תאורטי מארגן. לשם כך נבחן מודל אמפירי באמצעות ניתוח משוואות מכניות (SEM; Structural Equation Modeling). המודל מציג באופן ויזואלי מערכת קשרים אפשרית בין המשתנים (כמתואר באיור שלהלן). לחידוד ההבדל בין מבחני הרגרסיה והניבוי שנעשו עד כה ובין המודל האמפירי נציין כי מבחני הרגרסיה בודקים את תרומתו של כל משתנה יחיד ביחס לשאר המשתנים בניבוי ההצלחה של בית

הספר. המודל האמפירי, לעומת זאת, יכול לבחון גם משתנים מתווכים, שאינם באים לידי ביטוי במודלים של גרסיה רגילה.<sup>8</sup>

כדי לבחון את המודל בחרנו את 2 משתני הרקע העיקריים שהייתה בהם שונות (תעסוקה ומצב כלכלי), והכנסנו למודל את המשתנים הבלתי תלויים שנמצאו מובהקים לפי מבחן המתאמים (איכות הקשר הורה-ילד, מעורבות ההורים בבית הספר (מיקרו), הון חברתי ומשפחתי, תפיסת ההורים את איכות בית הספר (הנהלה וצוות)) ואת המשתנה התלוי (הצלחת בית הספר). ממצאי הניתוח מוצגים בתרשים 1 שלהלן ובלוח 6. לשם הבהירות, בלוח מוצגים רק הקשרים החד-כיווניים שיצאו מובהקים. המודל עצמו מוצג בלי המתאמים הפנימיים בין המשתנים.

לוח 5 המתאמים בין משתני המחקר

הצלחת בית הספר	תפיסת ההורים את איכות בית הספר	הון חברתי	הון משפחתי	תפיסת ההורים את יחסו של בית הספר אליהם	מעורבות ההורים בפעילות של בית הספר (מקרו)	מעורבות ההורים בבית הספר (מיקרו)	איכות הקשר הורה-ילד	
							1	איכות הקשר הורה-ילד
						1	**0.45	מעורבות ההורים בבית הספר (מיקרו)
					1	**0.42	**0.31	מעורבות ההורים בפעילות של בית הספר (מקרו)
				1	**0.35	**0.25	**0.27	יחסו של בית הספר להורים
			1	**0.21	**0.27	**0.34	**0.37	הון משפחתי
		1	**0.45	**0.35	**0.29	**0.21	**0.32	הון חברתי
	1	**0.31	**0.27	**0.75	**0.25	**0.2	**0.26	תפיסת ההורים את איכות בית הספר
1	**0.18	0.07	0.05	**0.16	0.02	-0.03	0.08	הצלחת בית הספר

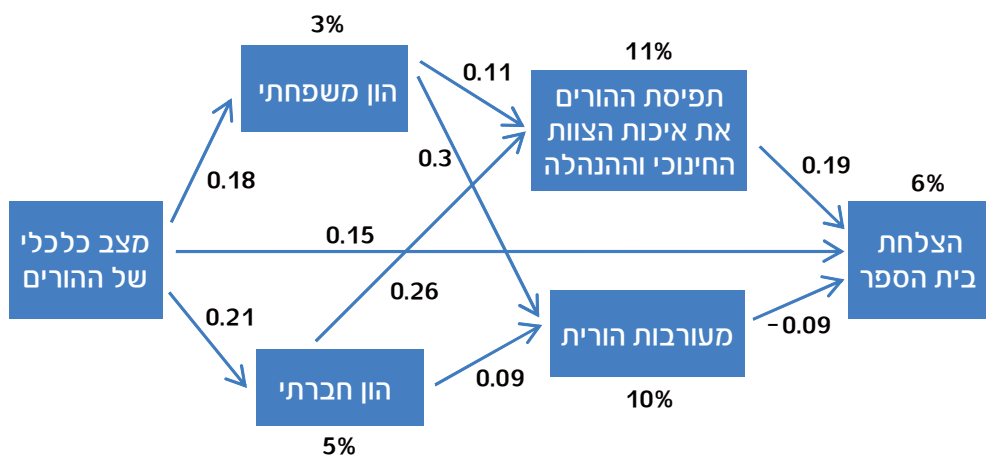
\* P&lt;.05 \*\* P&lt;.01 \*\*\* P&lt;.001

8 במסגרת מבחן SEM נבחנו הקשרים החד-כיווניים בין המשתנים הבלתי תלויים ובין המשתנים התלויים, כשבמודל מתאפשרים קשרים דו-כיווניים שמייצגים מתאמים. לאחר הערכת הקשרים בין המשתנים במודל, מתקבל יישום של מודל תאורטי לנתונים. להערכת המודל מיושמים שני קריטריונים סטטיסטיים: (א) מידת ההתאמה של המודל לנתונים (model fit), המיוצגת בעזרת מבחן  $c^2$  ומדדי התאמה שונים; (ב) הערכת הקשרים בין משתני המודל (estimates), שאותם מייצגים ערכי b. המדדים השכיחים להערכת מידת ההתאמה של המודל הם:  $c^2$  אשר צריך להיות לא מובהק כדי לייצג סטייה לא מובהקת של המודל הנתון מהמודל הטוב ביותר האפשרי; (normed fit index) NFI; (non-normed fit index) NNFI; ו-Root mean square error of approximation (RMSEA) ו-CFI (comparative fit index), שכדי לייצג התאמה טובה עליהם להיות קרובים ל-1; ו-standard error of approximation (SE) של p<.05 לפחות.

הממצאים בלוח 5 תומכים בממצאים הקודמים. למשל, עולה קשר מתאמי בין הצלחת בית הספר ובין תפיסת ההורים את איכות בית הספר. בד בבד לוח המתאמים מוסיף לממצאים הקיימים ממד חדש של קשרים. ממד זה מראה קשר בין הון משפחתי וחברתי למעורבות הורים ולתפיסת האיכות של בית הספר. האיור מציג את מערכת הקשרים האפשרית בין המשתנים.

תרשים 1 המודל האמפירי

הצלחת בית הספר - בתי ספר יסודיים ממלכתיים ערביים



התרשים נבנה באמצעות תוכנת EMOS 2014  
 Chisquare= 18.73 df= 16 p=.28 cmin/df=1.17  
 NFI=.981 NNFI=.992 CFI=.997 RMSEA=.018

לוח 6 ניתוח נתיבים למודל המחקר (N=523)

R <sup>2</sup>	Critical Ratio	b	S.E.	B	משתנה תלוי	משתנה מנבא
.05	4.180	***.182	.02	.08	הון משפחתי	מצב כלכלי של ההורים
.03	5.070	***.22	.03	.14	הון חברתי	מצב כלכלי של ההורים
.11	3.450	***.11	.05	.19	תפיסת ההורים את איכות הצוות החינוכי וההנהלה	הון משפחתי
	6.166	***.27	.05	.30		הון חברתי
.11	6.530	***.29	.06	.41	מעורבות הורית	הון משפחתי
	1.940	*.09	.04	.08		הון חברתי
.06	3.460	***.15	.02	.06	הצלחת בית הספר	מצב כלכלי של ההורים
	4.490	***.19	.02	.11		תפיסת ההורים את איכות הצוות החינוכי וההנהלה
	-2.100	*-.09	.03	-.07		מעורבות הורית

\* p<.05 \*\* p<.01 \*\*\* p<.001

הערה: המודל האמפירי מציג קשרים מובהקים בין המשתנים שנמצאו כתורמים להבנת הצלחה של בית הספר. המודל המקורי כלל משתנים וקשרים נוספים בהתחשב במודל התאורטי של המחקר ובממצאים הקודמים.

ממצאי המודל האמפירי (לוח 6) מלמדים שני דברים: ראשית, הוא מחזק את הממצאים הקודמים, לרבות הקשר החיובי בין המצב הכלכלי של ההורים ובין הצלחת בית הספר; שנית, הוא מראה את מערכת היחסים המורכבת בין המשתנים. הקשרים הם חיוביים וחד-כיווניים – בין ההון המשפחתי והחברתי של המשפחה ובין ההצלחה של בית הספר. כמו כן הוא מבהיר כי המשתנה של איכות בית הספר הוא משתנה מתווך.

מצבם הכלכלי של ההורים מסביר 3% מהשונות בהון המשפחתי ו-5% מהשונות בהון החברתי; ההון המשפחתי של ההורים מסביר 11% מהשונות בתפיסתם את איכות בית הספר ו-11% מהשונות במעורבות ההורית; 6% מהשונות בהצלחת בית הספר מוסברים במודל הכללי, שהקשרים המשמעותיים שנצפים בו תלויים בתפיסת ההורים את איכות בית הספר, בהון המשפחתי ובמצב הכלכלי של ההורים. תרומתו של המודל מתבטאת בתוספת של קשרים מתווכים. כך, למשל, מוצע במודל לראות, במקרים מסוימים, את המשתנה תפיסת ההורים את איכות בית הספר כמשתנה מתווך.

### סיכום הממצאים ואישוש השערות המחקר

- (1) ההשערה שיש קשר חיובי בין מצב כלכלי של ההורים לבין הצלחת בית הספר אוששה במלואה.
- (2) ההשערה שיש קשר חיובי בין מעורבות ההורים (מיקרו) ובין הצלחת בית הספר אוששה באופן גבולי בלבד; יש קשר חלש והוא שלילי וברמת מובהקות גבולית.
- (3) ההשערה שיש קשר חיובי בין מעורבות ההורים בפעילות בית הספר (מקרו) ובין הצלחת בית הספר לא אוששה.
- (4) ההשערה שיש קשר חיובי בין הון חברתי והון משפחתי של ההורים ובין הצלחת בית הספר אוששה חלקית, שכן קשר זה מתווך באמצעות איכות בית הספר וההנהלה ומעורבות ההורים.
- (5) ההשערה שיש קשר חיובי בין תפיסת ההורים את איכות בית הספר ובין הצלחת בית הספר אוששה במלואה.
- (6) ההשערה שיש קשר חיובי בין תפיסת ההורים את יחסו של בית הספר אליהם ובין הצלחת בית הספר לא אוששה.
- (7) ההשערה שיש קשר חיובי בין איכות הקשר ההורי לבין הצלחת בית הספר אוששה במבחני t אך לא במודל האמפירי. לפיכך אפשר לומר כי ההשערה אוששה במלואה כשהמשתנה נבחן כמשתנה יחיד מול המשתנה "הצלחת בית הספר", אך כשנוספו למשתנה זה משתנים אחרים, מתברר שהוא משתנה לא מובהק.

### ה. דיון ומסקנות

מחקרנו זה מצייר את השוני בין בתי ספר מצליחים יותר לבתי ספר מצליחים פחות בשתי רמות: ברמה התיאורית אפשר לראות כי הורים לתלמידים בבתי ספר מצליחים – לעומת הורים לתלמידים בבתי ספר מצליחים פחות – הם בעלי קשר טוב יותר עם ילדם, מרגישים שהם מקבלים יחס טוב יותר מבית הספר ותופסים את בית הספר כאיכותי יותר בזכות הצוות החינוכי וההנהלה שלו. תמונת מצב זו מעמידה את סוגיית היכולות הכלכליות והרגשיות של ההורים כבעלות חשיבות רבה באפיון ההצלחה של בתי ספר, ולכן להורים נועד תפקיד בהבנת הצלחה זו. במחקר בולט ממצא מעניין: השונות בין בתי הספר המצליחים יותר למצליחים פחות תלויה במצבם הכלכלי של ההורים. ממצאי המחקר מראים כי נתוני המשפחות – נתונים כלכליים ותפיסת ההורים את ההון המשפחתי והחברתי שלהם – עשויים להיות גורמים מסבירים להצלחת בית הספר כאשר המשתנה איכות בית הספר נוכח כמשתנה

מתווך. סוגי ההון המשפחתיים (הון כלכלי, הון משפחתי והון חברתי) הם המשתנים שמסבירים את הצלחתו של בית הספר והם שקשורים אליה קשר מובהק. ממצאים אלו מתיישבים עם ממצאים רבים אחרים המלמדים כי הון חברתי ומשפחתי של משפחה הוא תת-יחידה בהון חברתי כללי, שאכן נמצא כקשור להצלחת ילדים ולהצלחת בתי ספר (Adler and Kwon, 2002).

ההסבר לממצאים אלה יכול להתבסס על התפיסה שיש בכוחם של משאבי המשפחה לתרום להתפתחות ילדיהם בדרגים רבות, ישירות ועקיפות. ממצאי מחקרנו מתיישבים עם התאוריה הרואה במשפחה את גורם החברות הראשון של הילד; המשפחה היא שמעודדת התפתחות של מאפיינים כגון ערכים, שאיפות, תפיסות עולם והערכה עצמית. באמצעות מאפיינים אלו, שעוברים מדור לדור, מועברות תכונות שמשפיעות על ההצלחה במגוון תחומים, בין היתר התחום הלימודי. את היתרונות (או החסרונות) המצטברים המועברים בתוך המשפחה אפשר להגדיר בדרך לא חומרית כ"הון משפחתי" והוא אחד הכלים להעברת המעמד המשפחתי בין הדורות (Lareau, 2002; Swartz, 2008). ספרות ענפה עסקה בהעברה זו בהיבטים שונים וקבעה כי היא שונה ומשתנה באוכלוסיות שונות (Behrman and Taubman, 1990; Beenstock, 2005). מחקר אחד למשל הראה כי ילדים להורים בעלי רמת השכלה גבוהה הגיעו להישגים גבוהים יותר בבית הספר (Black, Devereux, and Salvanes, 2003).

בצד מצב כלכלי טוב והון משפחתי וחברתי של ההורים נמצא כי הורים עובדים אינם גורם מנבא להצלחת בית ספר. במבט ראשון הדבר נראה פרדוקסלי, שכן אחת המשמעויות של תעסוקה היא הכנסה נוספת למשפחה. ואולם התבוננות באוכלוסיית המחקר, שרובה נשים מוסלמיות, מאפשרת להסביר מסקנה זו ברצונה של האם להשקיע בקשר עם ילדיה ולדאוג לצורכיהם בבית הספר ועל כן לא לעבוד מחוץ לבית, דבר שכמובן יכול להתאפשר כאשר המשפחה במצב כלכלי טוב.

סוגיית המשתנים המתווכים מעניינת בפני עצמה. היא משלימה את התמונה הרואה בהצלחת בית הספר פרי עבודה משותפת של הבית ובית הספר, ולא שני גורמים מנותקים זה מזה.

לא נמצאה במחקר שונות בין בתי הספר המצליחים יותר והמצליחים פחות במידת המעורבות של ההורים בבית הספר ברמת המקור, כלומר מעורבותם בפעילות ברמת בית הספר. כן נמצאה שונות – גבולית – בין מעורבות ההורים ברמת המיקרו (מעורבות של הורים שממוקדת בילד ובשיפור מצבו ותפקודו בבית הספר) ובין הצלחת בית הספר. השונות הגבולית שנמצאה מנוגדת להשערות המחקר. יצוין כי במודל האמפירי נמצאה תרומה חלשה ושלילית של המשתנה "מעורבות ממוקדת ילד" בהסברת ההצלחה של בית הספר.

כיצד רואים ההורים בחברה הערבית בישראל את מעורבותם החינוכית בהנעת הצוות החינוכי והנהלת בית הספר? נראה שבקרב הורים ערבים המעורבות במצבו החינוכי של ילדם ממוקדת לרוב בו עצמו, והעבודה עמו נעשית בעיקר בתוך הבית והמשפחה ולא עם בית הספר. בטענה זו תומך מחקרה של יעל פישר (2010). פישר מתארת שלושה בתי ספר בשלושה מגזרים (הערבי, הממלכתי יהודי והממלכתי-יהודי) שפיתחו דפוסי מעורבות של הורים שמבטאים מסורות ותרבויות שונות בקהילה וביססו מודלים שונים של שיתוף הורים. מתברר ממחקרה כי ההבדלים בין המגזרים באים לידי ביטוי לא רק בעוצמת המעורבות של ההורים, אלא גם בדפוסים שלה: במגזר הערבי ההורים אמנם מייחסים לחינוך חשיבות רבה, אולם מעורבותם באה לידי ביטוי בעיקר בזירה הביתית, והם מעורבים בבית הספר פחות מההורים מהמגזר הממלכתי היהודי. המגמה השלילית של מעורבות ההורים, המלמדת שבבתי ספר מצליחים יותר יש מעורבות הורית פחותה, נראית בממצאי מחקרם של זהבה רוזנבלט ודניאל פלד (2003), שמצאו שככל שלהורים יש אמון רב יותר בבית הספר, כך הם נוטים להיות מעורבים פחות ברמות השונות (המיקרו והמקרו). ואכן, הורים בבתי ספר מצליחים פחות בטוחים פחות במצבו החינוכי של ילדם, ולכן הם מפגינים מעורבות רבה יותר וממקדים אותה בו (ולא בבית הספר). ממצאי המחקר אפשר להסיק שהזירה המשפחתית מגויסת לעסוק בסוגיות של חינוך, אבל לא לקידום טובת הכלל, כלומר למעורבות הורית כללית בבית הספר, אלא לטובת הילד הפרטי של ההורה המסוים.

## מגבלות המחקר שלנו

במחקרנו השתמשנו בנתוני המיצ"ב, הן בנתוני תחום הדעת והן בנתוני האקלים החינוכי והסביבה החינוכית, כאומדן להצלחת בית הספר. נתוני המיצ"ב פותחו ככלי להערכה מעצבת לבתי הספר, ולא ככלי להערכה שיפוטית שלהם. ייתכן כי בשימושנו בנתוני המיצ"ב טמונה שיפוטיות כלפי בתי הספר ומידת הצלחתם. זאת ועוד, השימוש המכליל בנתוני המיצ"ב מוגבל מתודולוגית בשל השונות בין בתי הספר, למשל מספר התלמידים הניגשים למבחן המיצ"ב. נציין גם כי שיתוף הפעולה הירוד של בתי הספר המצליחים פחות פגע באומדן השונות שיכולנו להגיע אליו בין שני סוגי בתי הספר. נדגיש כי כלי המחקר פותחו ונבנו לצורך מחקר זה. יש מקום לבדיקה מעמיקה שלהם על ידי שימוש חוזר במחקרים עתידיים כדי לקבוע את מידת מהימנותם ותקפותם.

## המלצות

מן הבחינה התאורטית עולה ממחקרנו התהייה בנוגע לשיח השולט כיום בקרב הורים בסוגיות של חינוך. ההבדל בפרופיל ההורים בין בתי הספר המצליחים לבתי הספר המצליחים פחות מעמיד שאלות אתיות, נראה כי במערכת החינוך כיום ההורה "היכול" מתוגמל יותר מההורה "הפחות יכול", ומדובר בתגמול שבא לידי ביטוי בהצלחה של בית הספר, כלומר של ילדו שלומד שם. ההורה הפרטי מתחרה על המשאבים ועל ההישגים, וממצאי המחקר משקפים מציאות שבה הוא במוקד ולא קהילת ההורים המתחלקת במשאבים.

אף על פי שעל רוב מאפייני ההורים המשפיעים על הצלחת בית הספר – הון כלכלי, הון משפחתי והון חברתי – בכל זאת יש גורם אחד שבו כוח לא מבוטל נמצא בידי הצוות החינוכי, ועל כן מומלץ לקובעי המדיניות להתנייח אליו. מן הבחינה היישומית עולה מהמחקר שעל בתי הספר להיות ערים לאופן שבו ההורים תופסים את איכות הצוות החינוכי וההנהלה בבית הספר, שכן ההורים רואים בהם גורם חשוב. אם יבין זאת יוכל בית הספר לגייס את ההורים לצדו וכך להעלות את המוטיבציה שלהם להשקיע למען הצלחת ילדם – הצלחה שתשקף בסופו של דבר גם את הצלחת בית הספר בכללו. ממצאי המחקר מלמדים כי בתי הספר המצליחים הם אלה שההורים רואים בהם בתי ספר איכותיים מבחינת הצוות החינוכי וההנהלה והם אלה שמזרימים מידע להורים על הנעשה בין כותלי בית הספר ובונים עמם קשר חיובי. לא כך נוהגים בתי ספר המצליחים פחות. מכאן שלבתי הספר השואפים להצליח מומלץ לעסוק בדימויו של בית הספר (איכות הצוות החינוכי וההנהלה) בעיני ההורים. דימוי זה מבוסס על מידת האמון והתמיכה של ההורים בכוונותיו של בית הספר לקדם את טובת הילדים ועל יכולתו לעשות זאת. ולכן ברור כי על בתי הספר להגביר את האמון ביניהם ובין ההורים כך שהללו ישתכנעו שבית הספר אכן נותן את הטוב והמקצועי לילדיהם. בהמלצות אלו תומכים גם ציפורה שכטמן ועודד בושריאן (2015), שמצאו שרק מחקרים מעטים בישראל עסקו במידת האמון בין בתי הספר להורים כגורם שמקדם את הצלחת בית הספר והתלמידים. לסיכום, בתי הספר השואפים להגדיל את הצלחתם מומלץ שיעברו על שיפור דימויו של בית הספר (איכות הצוות החינוכי וההנהלה) בעיני ההורים, כלומר על דימוי אשר יהיה מבוסס על מידת האמון והתמיכה של ההורים בכוונותיו של בית הספר לקדם את טובת הילדים ועל יכולתו המעשית לעשות זאת.

## מקורות

- אבו עסבה, ח'אלד, 2007. החינוך הערבי בישראל: דילמות של מיעוט לאומי, ירושלים: מכון פלורסהיימר למחקרי מדיניות, האוניברסיטה העברית בירושלים.
- גור, חגית, וגליה זלמנסון-לוי, 2005. "יחסי הורים-בית ספר מנקודת מבט של החינוך הביקורתי", החינוך וסביבו: שנתון סמינר הקיבוצים 27: 131-142.
- זיו, אבנר, ונעמי זיו, 2001. פסיכולוגיה בחינוך 2001, תל אביב: יהדיו, עמ' 293-299.
- למ"ס, 2008. מפקד 2008, אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- פישר, יעל, 2010. אפשר גם אחרת: סיפורי הצלחה של שותפויות הורים בבית הספר, תל אביב: מכון מופ"ת.
- רוזנבלט, זהבה, ודניאל פלד, 2003. "אקלים אתי ומעורבות הורים בבית הספר", עיונים במינהל ובארגון החינוך 27: 177-205.
- ראמ"ה, 2009. "נתונים ראשוניים ממחקר PIZA 2009", הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך (מקוון).
- שכטמן, ציפורה, ועודד בושריאן (עורכים), 2015. בין הורים למורים בחינוך העל-יסודי, ירושלים: היזמה למחקר יישומי בחינוך, האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים.
- Adler, Paul S., and Seok-Woo Kwon, 2002. "Social Capital: Prospects for a New Concept," *Academy of Management Review* 27 (1): 17-40.
- Beenstock, Michael, 2005. "The Effect of Parents' Education and Earning upon the Education and Earnings of Their Children," Jerusalem: Department of Economics, The Hebrew University of Jerusalem (online).
- Becker, Gary S., and Nigel Tomes, 1994. *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Behrman, Jere, R. and Paul Taubman, 1990. "The Intergenerational Correlation between Children's Adult Earnings and Their Parents' Income: Result from the Michigan Panel Survey of Income Dynamics," *Review of Income and Wealth* 36 (2): 115-27.
- Black, Sandra E., Paul J. Devereux, and Kjell Salvanes, 2003. *Why the Apple Doesn't Fall Far: Understanding Intergenerational Transmission of Human Capital*, Discussion Paper no. 926, IZA, Bonn, Germany.
- Bornstein, Marc H., and Robert H. Bradley, 2003. *Socioeconomic Status, Parenting, and Child Development*, Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Brook, David, and Roger Hancock, 2000. "What Are Parent-School Organization For? Some Views from an Inner London LEA," *Educational Review* 52 (3): 259-267.
- Bronfenbrenner, Urie, 1986. "Ecology of the Family as a Context for Human Development: Research Perspectives," *Developmental Psychology* 22 (6): 723.
- Davis-Kean, Pamela E., 2005. "The Influence of Parental Education and Family Income on Child Achievement: The Indirect Role of Parental Expectations and the Home Environment," *Journal of Family Psychology* 19: 294-304.
- Fan, Xitao, and Michael Chen, 2001. "Parental Involvement and Student's Academic Achievement: A Meta-Analysis," *Educational Psychology Review* 13: 1-22.
- Ferguson, Kristin M., 2006. "Social Capital and Children's Wellbeing: A Critical Synthesis of The International Social Capital Literature," *International Journal of Social Welfare* 15: 2-18.
- Gladwell, Malcolm, 2008. *Outliers: The Story of Success*, New York: Little, Brown and Company.



- Gofen, Anat, 2009. "Family Capital: How First-Generation Higher Education Students Break the Intergenerational Cycle," *Family Relations* 58: 104–120.
- Guo, Guang, and Kathleen Mullan Harris, 2000. "The Mechanisms Mediating the Effects of Poverty on Children's Intellectual Development," *Demography* 37: 431–447.
- Huysman, Marleen, and Volker Wulf, 2004. "Social Capital and Information Technology: Current Debates and Research," in: *idem* (eds.) *Social Capital and Information Technology*, Cambridge, MA: MIT Press e-Books: pp. 1–16.
- Khatab, Nabil, and Sami Miaari, 2013. "The Occupational Mismatch amongst Palestinians and Jews in Israel: A New Evidence from the LFS 2000–2010," *Research in Social Stratification and Mobility* 34: 1–13.
- King, Ebsytne, and James L. Furrow, 2008. "Religion as a Resource for Positive Youth Development: Religion, Social Capital, and Moral Outcomes," *Developmental Psychology* 40 (5) (2004): 703–713.
- Lareau, Annette, 2002. "Invisible Inequality: Social Class and Childrearing in Black Families and White Families," *American Sociological Review* 67 (5): 747–776.
- Lin, Carolyn, 1999. "Online-Service Adoption Likelihood," *Journal of Advertising Research* 39: 79–89.
- McNeal, Ralph B., 1999. "Parental Involvement as Social Capital: Differential Effectiveness on Science Achievement, Truancy, and Dropping Out," *Social Forces* 78: 117–144.
- Portes, Alejandro, 2000. "Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology," in: Eric Lesser (ed.), *Knowledge and Social Capital: Foundations and Applications*, Boston: Butterworth-Heinemann, pp. 43–67.
- Searcey, Chad J., Jason T. Snodgrass, and William Bryan Copple, 2011. "Good to Great: Do Award Winning Schools Meet Successful School Criteria?," *Humanities and Social Sciences* 72 (2-A): 523.
- Sirin, Selcuk R., 2005. "Socioeconomic Status and Academic Achievement: A Meta-analytic Review of Research 1990–2000," *Review of Educational Research* 75 (3): 417–453.
- Swartz, Teresa T., 2008. "Family Capital and the Invisible Transfer of Privilege: Intergenerational Support and Social Class in Early Adulthood," *New Directions for Child and Adolescent Development* 119: 11–24.
- Syed, Moin, Margarita Azmitia, and Catherine R. Cooper, 2011. "Identity and Academic Success among Underrepresented Ethnic Minorities: An Interdisciplinary Review and Integration," *Journal of Social Issues* 67 (3): 442–468.
- Thomas, Ruth, Betty Cooke, and Mary Scott, 2005. "Strengthening Parents-Child Relationships: The Reflective Dialogue Parent Education Design," *Zero to Three* 26 (1): 27–34.



## נספחים

### נספח 1: השאלון להורים (עברית)

למידה מההורים בנושא הצלחה בית ספרית

שלום רב,

אנו צוות המחקר, ד"ר סאמי מיעארי וד"ר יסמין עבוד-חלבי מהמכון הישראלי לדמוקרטיה בירושלים, עורכים מחקר בנושא "מהם הגורמים להצלחה בית ספרית בבתי ספר יסודיים-ערביים בישראל?". נשמח אם תשיב לשאלון זה כדי שנלמד ממך על נושא המחקר. תשובותיך ישמשו לצורכי המחקר בלבד. השאלון מתייחס לבנך/בתך שלומדים כיום בכיתה ה' בבית הספר היסודי. הקף בעיגול:

1. בבית הספר 1. לומד בני (זכר) 2. לומדת בתי (נקבה)

2. מספר הילדים במשפחה: \_\_\_\_\_

3. מה מקומו של התלמיד/ה במשפחה: התלמיד/ה הוא \_\_\_\_\_ (ילד בכור, ילד שני, ילד שלישי וכו').

ציין בבקשה באיזו מידה ההיגדים בטבלה הבאה משקפים את תפיסותיך ואת התנהגויותיך בנושאים הקשורים בגידול בנך/בתך שלומד/ת בבית הספר היסודי בכיתה ה'.

לא רלוונטי	במידה מעטה מאוד	במידה מעטה	במידה בינונית	במידה רבה	במידה רבה מאוד	יחסי הורה-ילד: אוריינטציה חינוכית של טיפוח אכפתי/גדילה טבעית
9	1	3	2	4	5	1. אני קורא סיפורים לבני/בתי לפחות פעמיים בשבוע
9	1	3	2	4	5	2. אני משחק עם הבן/בת שלי לפחות פעמיים בשבוע
9	1	3	2	4	5	3. אני עושה דברים כדי שבני/בתי ירגיש/תרגיש טוב ונוח אתי
9	1	3	2	4	5	4. אני מתכנן את פעילות שעות הפנאי של הבן/בת שלי לכל שבוע
9	1	3	2	4	5	5. אני משוחח עם הבן/בת שלי כל יום על מה שקרה בבית הספר
9	1	3	2	4	5	6. אם הבן/בת שלי רוצה לשנות משהו שהמורה קבע/ה, אעשה כל מאמץ כדי שהדבר ישונה לטובתו/ה
9	1	3	2	4	5	7. אני מעודד את הבן/בת שלי להתווכח עם המורים/ות כשמהו לא נראה לו/ה
9	1	3	2	4	5	8. אני שואל את הבן/בת שלי הרבה שאלות על המורים ועל היחס שלהם
9	1	3	2	4	5	9. אני מתקשר/ת למורים/ות כדי לפתור בעיות של הבן/בת שלי בבית הספר
9	1	3	2	4	5	10. כשהבן/בת מדווח לי שקשה לו בבית הספר אני מעודד אותו לפתור בעיות בעצמו

לא רלוונטי	במידה מעטה מאוד	במידה מעטה	במידה בינונית	במידה רבה	במידה רבה מאוד	יחסי הורה-ילד: אוריינטציה חינוכית של טיפוח אכפתי/גדילה טבעית
9	1	3	2	4	5	11. כשהבן/בת שלי לא מצליח להשיג ציונים טובים בנושא מסוים אני חושב שזה באחריות בית הספר
9	1	3	2	4	5	12. אני שבע רצון מהמצב החברתי של בני/בתי
9	1	3	2	4	5	13. אני שבע רצון מהמצב הלימודי של בני/בתי
9	1	3	2	4	5	14. אני שבע רצון מהקשר שלי עם בני/בתי
9	1	3	2	4	5	15. אני תמיד פנוי לחבק את בני/בתי
9	1	3	2	4	5	16. אני תמיד פנוי לדבר עם בני/בתי על חוויותיו

ציין בבקשה באיזו מידה ההיגדים בטבלה הבאה משקפים את עמדותיך והתנהגויותיך כלפי מעורבות הורים בבית הספר שבנך/בתך לומד/ת בו בכיתה ה'.

לא רלוונטי	במידה מעטה מאוד	במידה מעטה	במידה בינונית	במידה רבה	במידה רבה מאוד	מעורבות בית ספרית: מהורים כצופים להורים מעורבים ועומק המעורבות?
9	1	2	3	4	5	17. אני, כהורה, מעורב בענייני בית הספר
9	1	2	3	4	5	18. במהלך שנת הלימודים אני מגיע לפחות פעמיים כדי להשתתף באירועים שמחנך/ת הכיתה יוזם/ת
9	1	2	3	4	5	19. במהלך שנת הלימודים אני מגיע לפחות פעמיים כדי להשתתף באירועים שבית הספר יוזם
9	1	2	3	4	5	20. לפחות פעם בשנה אני יוזם פעילות בכיתה של הבן/בת שלי
9	1	2	3	4	5	21. לפחות פעם בשנה אני יוזם רעיון/פעילות לבית הספר או לוועד בית הספר
9	1	2	3	4	5	22. חשוב לי להיות חלק מוועד ההורים הכיתתי
9	1	2	3	4	5	23. חשוב לי להיות חלק מוועד ההורים הבית ספרי
9	1	2	3	4	5	24. חשוב לי להיות חלק מוועד ההורים היישובי
9	1	2	3	4	5	25. במידה שיש לי ביקורת על דברים בכיתה של הבן/בת שלי אני דואג/ת להעבירם למחנך/ת / יועץ/ת / רכז/ת שכבה או המנהל/ת
9	1	2	3	4	5	26. במידה שיש לי ביקורת על דברים בבית הספר של הבן/בת שלי אני דואג/ת להעבירם למחנך/ת / יועץ/ת / רכז/ת שכבה או המנהל/ת
9	1	2	3	4	5	27. אני חושב שבית הספר עושה את עבודתו בצורה טובה מאוד
9	1	2	3	4	5	28. אני חושב שמרבית הצוות החינוכי בבית הספר עושה את עבודתו בצורה טובה מאוד
9	1	2	3	4	5	29. המורה/המחנך דואגים לעדכן אותי בכל עניין הקשור לתפקוד בני/בתי
9	1	2	3	4	5	30. המורה/המחנך דואגים שנתאם ביחד דרכים להתמודדות עם קשיים של בני/בתי

מטרה מאוד רלוונטי	במידה מעטה מאוד	במידה מעטה	במידה בינונית	במידה רבה	במידה רבה מאוד	מעורבות בית ספרית: מהורים כצופים להורים מעורבים ועומק המעורבות?
9	1	2	3	4	5	31. המורה/המחנך מתעניינים בנסיבות חיי משפחתי לקידום טובתו של בני/בתי
9	1	2	3	4	5	32. אני מרגיש/ה כי המורה/ מחנך/ת הכיתה מעודד/ת את מעורבותי בכיתה
9	1	2	3	4	5	33. אני מרגיש/ה כי הנהלת בית הספר מעודד/ת את מעורבותי בבית הספר
9	1	2	3	4	5	34. הייתי מעוניין שביית הספר ישאל אותי כשהוא יוזם פעילות/תכנית חדשה בבית הספר, למשל הוספת תכניות העשרה
9	1	2	3	4	5	סוגיות תקציביות וסוגיות של איכות הצוות החינוכי
9	1	2	3	4	5	35. אני מעריך כי יש בעיות תקציביות בבית הספר המעכבות את הצלחתו של בית הספר
9	1	2	3	4	5	36. בית הספר מבקש עזרה כלכלית באופן לא רשמי מהורים
9	1	2	3	4	5	37. אני מעריך שביית הספר לא מבצע פעילויות חינוכיות לתלמידים כי אין לו אפשרות כלכלית
9	1	2	3	4	5	38. אני מעריך שהצוות החינוכי הוא מקצועי
9	1	2	3	4	5	39. אני מעריך שהצוות החינוכי משקיע הרבה בתלמידים
9	1	2	3	4	5	40. אני מעריך שצוות בית הספר עושה הרבה פעילות מהנה לתלמידים
9	1	2	3	4	5	41. אני מתרשם כי הצוות החינוכי משתמש בשיטות מגוונות בהוראת התלמידים
9	1	2	3	4	5	42. אני מתרשם שיש שיתוף פעולה בין הצוות החינוכי למען קידום טובתו של התלמיד
9	1	2	3	4	5	43. אני מעריך שהצוות החינוכי בעל מחויבות לתלמידים ולהצלחתם בלימודים
9	1	2	3	4	5	44. אני מעריך שהצוות החינוכי מהווה מודל חיקוי ראוי לתלמידים
9	1	2	3	4	5	45. אני מעריך שהנהלת בית הספר מקצועית
9	1	2	3	4	5	46. אני מעריך שלהנהלת בית הספר יש תכניות טובות לקידום הצלחת בית ספרה
9	1	2	3	4	5	47. אני מעריך שהנהלת בית הספר מעורבת עם הצוות החינוכי למען קידום התלמידים
9	1	2	3	4	5	48. אני מעריך שהנהלת בית הספר מעורבת בפעילות קהילתית למען קידום בית ספרה
9	1	2	3	4	5	49. אני מעריך שהנהלת בית הספר מעורבת בפעילות עם ההורים למען קידום הצלחתו של בית ספרה
9	1	2	3	4	5	50. אני מעריך שהנהלת בית הספר מהווה מודל חיקוי ראוי לתלמידים

ציין בבקשה באיזו מידה ההיגדים בטבלה הבאה משקפים את המצב של משפחתך:

הון משפחתי	במידה רבה מאוד	במידה רבה	במידה בינונית	במידה מעטה	במידה מעטה מאוד	לא רלוונטי
51. כשיושבים לארוחה תמיד מדברים עם הבן/הבת על לימודיו בבית הספר	5	4	3	2	1	9
52. כל דבר שהבן/בת מבקש/ת לקנות עבור בית הספר אני קונה מיד	5	4	3	2	1	9
53. הצלחת הבן/הבת שלי בבית הספר היא אחד הדברים החשובים לי ביותר	5	4	3	2	1	9
54. אני מבהירה/לכן/בת שלי בכל שיחה כי עליו/ה להיות תלמיד/ה מוצלח/ת בלימודיו/ה בבית הספר	5	4	3	2	1	9
55. בשעות הפנאי של הבן/בת שלי אני תמיד מכוון שיעשה עוד למידה	5	4	3	2	1	9
56. כשיש לבן/בת שלי מבחן, הבית צריך להיות בשקט כדי שהוא ילמד	5	4	3	2	1	9
57. כשיש לבן/בת שלי מבחן אני מלמד אותו את חומר הלימוד	5	4	3	2	1	9
58. בכל פעם שהבן/בת שלי חוזר/ת מבית הספר אני פותח/ת את התיק ומסתכל/ת על המחברות	5	4	3	2	1	9
59. אני תמיד דואג שהבן/בת שלי יקבלו עזרה בשיעורי הבית	5	4	3	2	1	9
60. הבן/בת שלי חייב/ת להיות אקדמאי/ת	5	4	3	2	1	9
61. אני תמיד אומרת לבן/בת שלי שהוא צריך/ה בעתיד להמשיך את לימודיו/ה	5	4	3	2	1	9

ציין בבקשה באיזו מידה ההיגדים בטבלה הבאה משקפים את הקשרים שלך עם סביבתך.

תמיכה משפחתית וחברתית	במידה רבה מאוד	במידה רבה	במידה בינונית	במידה מעטה	במידה מעטה מאוד	לא רלוונטי
62. בסביבה הקרובה אליי יש הרבה אנשים מלומדים	5	4	3	2	1	9
63. אני חושב שהאנשים המלומדים חיים בצורה טובה יותר מהלא מלומדים	5	4	3	2	1	9
64. כשאני מדמיין לעצמי למי אני רוצה להיות דומה, כהורה, אני חושב על הורים מוצלחים יותר ממני מתוך הסביבה הקרובה שלי	5	4	3	2	1	9
65. כשאני מדמיין לעצמי למי אני רוצה להיות דומה, כהורה, אני חושב על הורים מוצלחים בקהילה מתוך הקהילה שלי	5	4	3	2	1	9
66. כשאני מדמיין לעצמי למי אני רוצה להיות דומה, כהורה, אני חושב על הורים מוצלחים בקהילה מחוץ הקהילה שלי	5	4	3	2	1	9

לא רלוונטי	במידה מעטה מאוד	במידה מעטה	במידה בינונית	במידה רבה	במידה רבה מאוד	תמיכה משפחתית וחברתית
9	1	2	3	4	5	67. אני תמיד משיג עזרה מהסביבה כשאני מרגיש לא טוב
9	1	2	3	4	5	68. יש לי חברים/ות שאני מתייעץ אתם בעניינים של גידול וחינוך ילדים
9	1	2	3	4	5	69. הבן/בת שלי מקבלים עידוד ואהבה מהסביבה שלי
9	1	2	3	4	5	70. אני מקבל עידוד ואהבה מהסביבה שלי
9	1	2	3	4	5	71. אני מרגיש שהמשפחה שלי מאוד אהובה על הסביבה שלי
9	1	2	3	4	5	72. אני מקפיד להזמין לביתנו חברים/ות של הבן/בת שלי
9	1	2	3	4	5	73. אני מרגיש שהסביבה היא דבר שטוב לי אתו
9	1	2	3	4	5	74. היו לי בעבר בעיות משפחתיות
9	1	2	3	4	5	75. עד היום יש לי בעיות משפחתיות
9	1	2	3	4	5	76. אני מרגיש שהחיים מאוד מלחיצים אותי

ולסיכום, כמה שאלות כלליות בנוגע להורה התלמיד:

77. מין 1. זכר 2. נקבה

78. האם אתה אדם עובד? 1. כן 2. לא

79. ב-12 החודשים האחרונים מה הייתה ההכנסה נטו של כל משק הבית מכל מקורות ההכנסה: מעבודה, מפנסיה, מקצבאות, משכר דירה, וכדומה?

- 7. 10,001-13,000 ש"ח
- 8. 13,001-17,000 ש"ח
- 9. 17,001-24,000 ש"ח
- 10. 24,001 ש"ח ויותר
- 11. אין הכנסות

- 1. עד 2,500 ש"ח
- 2. 2,501-4,000 ש"ח
- 3. 4,001-5,000 ש"ח
- 4. 5,001-6,500 ש"ח
- 5. 6,501-8,000 ש"ח
- 6. 8,001-10,000 ש"ח

80. באיזו שנה נולדת? \_\_\_\_\_

80. מצב משפחתי:

- 1. נשוי
- 2. חי בנפרד
- 3. גרוש
- 4. אלמן
- 5. רווק
- 6. חי עם בן/בת זוג ללא נישואים
- 9. מסרב להשיב

81. מהי התעודה או התואר הגבוה ביותר שקיבלת?

1. תעודת סיום של בית ספר תיכון (שאינה תעודת בגרות)
2. תעודת בגרות
3. תעודת סיום של בית ספר על-תיכוני שאינה תעודה אקדמית
4. תואר ראשון B.A. או תואר מקביל, כולל תעודה אקדמית
5. תואר שני M.A. או תואר מקביל, כולל MD (דוקטור ברפואה)
6. תואר שלישי (Ph.D) או תואר מקביל
7. אין לי אף אחת מהתעודות שצוינו
9. מסרב להשיב

82. האם הדירה שאתה גר בה היא בבעלותכם או בשכירות? [בבעלותכם = בבעלות לפחות אחד מהמתגוררים בדירה]

1. בבעלותנו
2. בשכירות (כולל שכירות בדמי מפתח)
4. דירה של בן משפחה או חבר שאינו שייך למשק הבית ואנחנו לא משלמים שכר דירה
5. הסדר אחר
9. לא יודע/מסרב להשיב

83. כמה אנשים גרים בבית?

84. כמה בני יותר מ-18 גרים בבית?

85. מהי דתך?

1. מוסלמי
3. נוצרי
4. דרוזי
5. אחר: ללא דת/אתאיסט/דת אחרת
9. מסרב להשיב

86. האם אתה רואה בעצמך:

1. דתי מאוד    2. דתי    3. מסורתי    4. לא דתי    9. מסרב להשיב

87. איך אתה מגדיר את מצבך הכלכלי?

נא דרג זאת בין 1 ל-5, כאשר 1 מציין מצב כלכלי קשה מאוד ו-5 מציין מצב כלכלי טוב מאוד:

קשה מאוד	1	2	3	4	5	טוב מאוד	6. לא יודע
----------	---	---	---	---	---	----------	------------

## נספח 2: השאלון להורים (ערבית)

إلى الأهل الأعزّاء، تحية طيبة.  
 طلبنا من إدارة المدرسة التي يتعلّم/ تتعلّم فيها ابنكم/ ابنتكم أن تُعمّم هذه الرسالة على أهالي تلاميذ الصفّ الخامس، من خلال إرسالها مع الطلاب أنفسهم، وبمساعدة مربية صفّهم.  
 نُجري بحثاً حول موضوع "التعلّم من النجاح: العوامل المؤدّية للإنجازات التعليميّة في المدارس الابتدائيّة الرسميّة الناطقة بالعربيّة في إسرائيل"، وعليه نتوجّه إليكم في ثلاثة أمور:  
 الأولى: مشاركة ابنكم في تعبئة استبيان في إطار تجميع المعلومات في البحث، مع توافر الفرصة للأهل بعدم الموافقة على مشاركته.

الثانية: الطلب من الأهل بتعبئة الاستبيان الملحق بهذه الرسالة.  
 الثالثة: الطلب من الأهل الأعضاء في لجنة الصفّ أن يشاركوا في مقابلة هاتفية.  
 ينيع اهتمامنا المكثّف بهذا الموضوع من الاهتمام بتحسين تحصيل طلابنا في المدارس. نأمل أن تساعد نتائج البحث في تشجيع المدارس على تبني التوصيات المتعلقة بالنهوض بالنجاح المدرسيّ في المجتمع العربيّ في إسرائيل.  
 في هذا السياق، نشير أنّ البحث الحاليّ قد حصل على إجازة تنفيذ من قِبَل مكتب العالم الرئيسيّ في وزارة التربية والتعليم، وفقاً للشروط التي وضعها المكتب (وقد جرى تحويل نسخة عن إجازة التنفيذ لإدارة المدرسة ويمكن الاطلاع عليها بحسب الطلب). نوضّح كذلك أنّ المشاركة في البحث ليست إلزاميّة، ويحقّ للطلاب وأهاليهم عدم تعبئة الاستبيانات المطلوبة، دون أن يلحق بهم أيّ ضرر على ضوء قرارهم أو قرار أهاليهم عدم المشاركة. بالإضافة إلى ذلك، يستطيع الطلاب التوقّف عن تعبئة الاستبيان في أيّ من المراحل دون أن يلحق بهم أيّ ضرر كان. سيّجري توضيح جميع هذه الأمور للطلاب قبل بداية عمليّة تجميع المعلومات في صفوفهم.

### أ. مشاركة الطلاب في البحث

سيّجري تجميع البيانات والمعطيات على مستوى الطلاب في الصفوف الخامسة في 22 مدرسة من المدارس الناطقة بالعربيّة في إسرائيل، وسيطلب إلى الطلاب تعبئة الاستبيان خلال يوم التعليم بالتنسيق مع المعلم. تعبئة الاستبيان تستغرق حصّة تدريسيّة واحدة، ويجري تمريره باللغة العربيّة.  
 سيّجري توجيه الطلاب بعدم ذكر أيّ تفاصيل شخصيّة حول هويّتهم أو هويّة غيرهم في الاستبيان، ولن يقوم جامعو المعطيات بتدوين أيّة تفاصيل من شأنها التعريف بهويّة الطلاب.  
 علاوة على ذلك، لن يجري استخدام النتائج إلا لأغراض البحث، وسنقوم بنشرها بطريقة لا تُمكن من التعرّف على من جرى فحصهم.

يتناول الاستبيان المواضيع التالية:

- تصوّر الطالب للمُناخ المدرسيّ والنشاط المدرسيّ. على سبيل المثال، سيُطرح على الطالب سؤال كالتالي: "إلى أيّ درجة تشكّل المدرسة مكاناً تحبّ الوصول إليه؟"؛ "إلى أيّ درجة يساعدك طاقم المعلمين في حلّ المشاكل؟".
- تصوّر الطالب للمُناخ العائليّ، وطُرق تواصله مع والديه، ودرجة انخراط والديه بما يدور في المدرسة من وجهة نظره. على سبيل المثال، سيُطرح على الطالب سؤال كهذا: "إلى أيّ درجة تشعر أنّ والديك راضون عنك؟"؛ "إلى أيّ درجة يصل والداك إلى المدرسة ويشاركان في مناسبات معيّنة في المدرسة؟"؛ "إلى أيّ درجة يزور والداك المدرسة عندما تطلب منهم القيام بذلك؟".

يستطيع من يرغب من الأهل في الاطلاع على نسخة من الاستبيان المُعدّ للطلاب، والذي جرى تسليمه لإدارة المدرسة.

إذا كنتم تعارضون مشاركة ابنكم في البحث المذكور أعلاه، نرجو منكم تعبئة استمارة المعارضة الملحقة وتسليمها إلى سكرتاريا المدرسة حتى اسبوع من استلام هذا التوجه. في هذه الحالة، لن يشارك ابنكم في تعبئة الاستبيان حين يتم توزيعه في الصف.

إلى حضرة

الدكتور سامي ميعاري والدكتورة ياسمين عبود- حلبي  
المعهد الإسرائيلي للديمقراطية  
القدس

الموضوع: معارضة مشاركة ابني/ ابنتي في البحث

أعبر بهذا عن معارضتي لإشراك ابني/ ابنتي \_\_\_\_\_ ( اسم الابن/ البنت) في البحث الذي تجرونه في موضوع " التعلّم من النجاح: العوامل المؤدية للإنجازات التعليمية في المدارس الابتدائية الرسمية الناطقة بالعربية في إسرائيل".  
التوقيع

التوقيع

اسم الأب/ الأم

التاريخ

### ب. مشاركة الأهل في البحث

مشاركتم كأهل في تعبئة الاستبيان ترمي إلى فحص مفاهيمكم وتصوّراتكم حول قضايا تربية وتعليم الأولاد، وانخراط الأهل في حياة المدرسة، ومدى توافر الموارد في العائلة وفي المجتمع المحلي، ومسائل اجتماعية ديمغرافية عامة. تعبئة الاستبيان تستغرق نحو 51 دقيقة.

كما في حالة الاستبيان المُعدّ للطالب، لن تُذكر في الاستبيان المُعدّ لكم أية تفاصيل من شأنها الكشف عن هويّتكم وتفصيلكم أو تفاصيل أي شخص آخر. مقابلة ومقارنة معطيات الاستبيانات التي قام الأهل بتعبئتها مع تلك التي عبّأها الطلاب ستُنفَّذان على المستوى الجماعي فقط.

سنكون شاكرين إذا ساعدتم في تنفيذ هذا البحث من خلال تعبئة الاستبيان الملحق بهذه الرسالة وتسليمه على وجه السرعة إلى أمانة المدرسة (السكرتاريا) في المغلف الملحق بالاستبيان.

إذا كانت لديكم أسئلة واستفسارات حول البحث، يمكنكم التوجّه مباشرة إلى د. ياسمين عبود- حلبي من خلال وسائل الاتصال التالية:

- الهاتف النقال: 7117113450 \_\_\_\_\_
- المنزل: 048399220 \_\_\_\_\_
- البريد الإلكتروني: jaboud@campus.haifa.ac.il

مع أطيب التمنّيات

د. سامي ميعاري ود. ياسمين عبود- حلبي

مُعدّ البحث





אשר/ אשרי من فضلك إلى أي درجة تعكس المقولات المُدرّجة في الجدول تصوّراتك وسلوكياتك في المواضيع المتعلقة بتربية ابنك/ ابنتك الذي/ التي يتعلّم/ تتعلّم في المدرسة الابتدائية في الصفّ الخامس.

علاقات الوالد والابن	درجة عالية جداً	درجة عالية	درجة متوسطة	درجة قليلة	بدرجة قليلة جداً	لا يمت للأمر بصلة
1. أقرأ لابني/ لابنتي قصّة مرتين في الأسبوع على الأقل.	5	4	2	3	1	9
2. أشارك ابني/ ابنتي اللعب مرتين في الأسبوع على الأقل.	5	4	2	3	1	9
3. أقوم بأمور معينة كي يشعر/ تشعر ابني/ ابنتي بالراحة معي.	5	4	2	3	1	9
4. أخطّط نشاط ساعات الفراغ لابني/ لابنتي لكل أسبوع.	5	4	2	3	1	9
5. أتحدّث مع ابني/ ابنتي كل يوم حول ما يدور في المدرسة.	5	4	2	3	1	9
6. إذا رغبت ابني/ ابنتي في تغيير أمر معين قام/ت المعلمة/ بتحديده، فسأفعل ما بوسعي كي يتغيّر الأمر لصالحه/ا.	5	4	2	3	1	9
7. أشجّع ابني/ ابنتي على مناقشة المعلمين/ المعلمات إذا لم يقتنع/ تقتنع بأمر ما.	5	4	2	3	1	9
8. أطرح على ابني/ ابنتي الكثير من الأسئلة التي تتعلق بالمعلمين وطرق تعاملهم.	5	4	2	3	1	9
9. أقوم بالاتصال بالمعلمين/ المعلمات في سبيل حل مشاكل تواجه ابني/ ابنتي في المدرسة.	5	4	2	3	1	9
10. عندما يخبرني ابني أنه يواجه صعوبة في المدرسة، أقوم بتشجيعه على حل المشاكل بنفسه.	5	4	2	3	1	9
11. عندما لا ينجح/ تنجح ابني/ ابنتي في تحصيل علامات جيّدة في موضوع معين، أعتقد أن المسؤولية في ذلك تقع على عاتق المدرسة.	5	4	2	3	1	9
12. أنا راضٍ/ية عن وضع ابني/ ابنتي الاجتماعي.	5	4	2	3	1	9
13. أنا راضٍ/ية عن وضع ابني/ ابنتي التعليمي.	5	4	2	3	1	9
14. أنا راضٍ/ية عن علاقتي مع ابني/ ابنتي.	5	4	2	3	1	9
15. دائماً أجد الوقت لضمّ ابني/ ابنتي إلى صدري.	5	4	2	3	1	9
16. دائماً أجد الوقت للتحديث مع ابني/ ابنتي حول تجاربه/ا.	5	4	2	3	1	9

أشّر،/ أشيري من فضلك: إلى أي درجة تعبّر المقولات التالية المُدرّجة في الجدول عن مواقفك وسلوكياتك تجاه انخراط ومشاركة الأهل في المدرسة التي يدرس/ تدرس فيها ابنك/ ابنتك في الصفّ الخامس.

انخراط الأهل في المدرسة	درجة عالية جداً	درجة عالية	درجة متوسطة	درجة قليلة	بدرجة قليلة جداً	لا يمت للأمر بصلة
17. أنا كوالدة/ منخرطة في أمور المدرسة.	5	4	3	2	1	9
18. خلال السنة الدراسية، أصل مرتين على الأقل للمشاركة في مناسبات يبادر/ تبادر إليها مرّياً/ة الصفّ.	5	4	3	2	1	9
19. خلال السنة الدراسية، أصل مرتين على الأقل للمشاركة في مناسبات تبادر إليها المدرسة.	5	4	3	2	1	9
20. أبادر مرّة واحدة في السنة على الأقل لإجراء نشاط في صفّ ابني/ ابنتي.	5	4	3	2	1	9

לא ימית ללאמר ביסלה	בדרלה קלילה גדא	בדרלה קלילה	בדרלה מלוסלה	בדרלה עאלילה	בדרלה גדא	انخراط الال في المدرسة
9	1	2	3	4	5	21. أبادر مرّة واحدة على الأقل في السنة لترح فكرة/ لإقامة نشاط للمدرسة أو للجنة الأهالي المدرسية.
9	1	2	3	4	5	22. يهمني أن أكون جزءاً من لجنة الأهالي الصفية.
9	1	2	3	4	5	23. يهمني أن أكون جزءاً من لجنة الأهالي المدرسية.
9	1	2	3	4	5	24. يهمني أن أكون جزءاً من لجنة أهالي الطلاب البلدية.
9	1	2	3	4	5	25. إذا كانت لدي انتقادات تجاه أمور تحصل في صف ابني/ ابنتي، أهتمّ عندها بإيصالها إلى: المربي/ة؛ المستشار/ة وما شابه.
9	1	2	3	4	5	إذا كان لدي انتقادات تجاه أمور تحصل في مدرسة ابني/ ابنتي، أهتمّ عندها بإيصالها إلى: المربي/ة؛ المستشار/ة وما شابه.
9	1	2	3	4	5	26. أعتقد أنّ المدرسة تقوم بعملها على نحو جيد للغاية.
9	1	2	3	4	5	27. أعتقد أنّ غالبية أفراد الطاقم التربوي في المدرسة يقومون بعملهم على نحو جيد للغاية.
9	1	2	3	4	5	28. يهتمّ المعلم/ المربي بإبلاغي بالمستجدات التي تتعلق بأداء ابني/ ابنتي.
9	1	2	3	4	5	29. يهتمّ المعلم/ المربي بأن ننسق معاً سبل التعامل مع صعوبات ابني/ ابنتي.
9	1	2	3	4	5	30. يهتمّ المعلم/ المربي بأحوالي العائلية بهدف النهوض بمصلحة ابني/ ابنتي
9	1	2	3	4	5	31. أشعر أنّ المعلم/ة، مربي/ة الصف، يشجع/ تشجع انخراطي في الصف.
9	1	2	3	4	5	32. أشعر أنّ إدارة المدرسة تشجع انخراطي في المدرسة.
9	1	2	3	4	5	33. أحبّذ أن تسمع المدرسة رأيي عندما تبادر إلى نشاط/ برنامج جديد في المدرسة (على سبيل المثال: إدخال برامج إثراء).

**قضايا تتعلق بالميزانيات وقضايا تتعلق بجودة الطاقم**

9	1	2	3	4	5	34. أظنّ أنّ هنالك مشاكل بالميزانيات في المدرسة، وهي التي تقف عائقاً أمام نجاحها.
9	1	2	3	4	5	35. تطلب المدرسة مساعدة مادية من الأهل بطريقة غير رسمية.
9	1	2	3	4	5	36. أعتقد أنّ المدرسة لا تنفذ أنشطة ضرورية، لأنها لا تملك قدرة مادية على القيام بذلك.
9	1	2	3	4	5	37. بحسب تقديري، يتحلّى الطاقم التعليمي التربوي بدرجة عالية من المهنية.
9	1	2	3	4	5	38. بحسب تقديري، يبذل الطاقم التعليمي التربوي الكثير من أجل الطلاب.
9	1	2	3	4	5	39. بحسب تقديري، ينفذ طاقم المدرسة الكثير من النشاطات الممتعة للطلاب.
9	1	2	3	4	5	40. بحسب انطباعاتي، يستخدم الطاقم التعليمي طرقاً ووسائل متنوعة في تدريس الطلاب.

لا یمت للأمر بصله	بدرجه قليلة جداً	بدرجه قليلة	بدرجه متوسطة	بدرجه عالية	بدرجه عالية جداً	انخراط الاهل في المدرسة
9	1	2	3	4	5	41. بحسب انطباعي، ثمة تعاون بين أفراد الطاقم التربوي من أجل تطوير مصلحة الطالب.
9	1	2	3	4	5	42. بحسب تقديري، يتوافر لدى الطاقم التزام تجاه الطلاب وتجاه نجاحهم في دراستهم.
9	1	2	3	4	5	43. بحسب تقديري، يشكل الطاقم التربوي قفوة لائقة للطلاب.
9	1	2	3	4	5	44. بحسب تقديري، تتحلّى إدارة المدرسة بمستوى رفيع من المهنية.
9	1	2	3	4	5	45. بحسب تقديري، تتوافر لدي إدارة المدرسة مخططات جيّدة لتعزيز نجاحات الطلاب.
9	1	2	3	4	5	46. بحسب تقديري، ثمة تعاون بين إدارة المدرسة والطاقم التعليمي من أجل المضي بالطلاب نحو الأمام.
9	1	2	3	4	5	47. بحسب تقديري، تشارك إدارة المدرسة في نشاطات مجتمعية ترمي إلى تطوير المدرسة.
9	1	2	3	4	5	48. بحسب تقديري، تتخرط إدارة المدرسة في نشاطات مع الأهل من أجل النهوض بنجاح المدرسة.
9	1	2	3	4	5	49. بحسب تقديري، تشكل إدارة المدرسة قفوة للطلاب.

أشبر/أشيري، من فضلك، إلى الدرجه التي تعكس فيها المقولات المُدرّجة في الجدول التالي الوضع داخل عائلتك:

لا یمت للأمر بصله	بدرجه متدنية جداً	بدرجه متدنية	بدرجه متوسطة	بدرجه عالية	بدرجه عالية جداً	الموارد العائليّة
9	1	2	3	4	5	50. عندما نجلس لتناول الطعام، نتحدّث دائماً مع الابن/البنيت حول تعلمه/في المدرسة
9	1	2	3	4	5	51. كل ما يطلب/تطلب ابني/ابنتي شراءه للمدرسة أشتريه على الفور.
9	1	2	3	4	5	52. نجاح ابني/ابنتي في المدرسة هو من أكثر الأمور أهميّة بالنسبة لي.
9	1	2	3	4	5	53. أوضح لابني/لابنتي في كل محادثة أُجريها معه/أنّ عليه/أن يكون/تكون طالباً/طالبة ناجحاً/ناجحة في تعلمه/في المدرسة.
9	1	2	3	4	5	54. في ساعات فراغ ابني/ابنتي أوجهه/دائماً نحو مزيد من التعلّم.
9	1	2	3	4	5	55. عندما يدرس ابني/ابنتي للامتحان، يجب على الجميع في البيت أن يلتزموا الهدوء.
9	1	2	3	4	5	56. أقوم بتدريس ابني/ابنتي عندما يتحصّر/تتحصّر للتقدّم إلى امتحان
9	1	2	3	4	5	57. كلما عادت ابني/ابنتي من المدرسة، قمتُ بفتح الحقيبة المدرسية واطلعتُ على الدفاتر.
9	1	2	3	4	5	58. أهتمّ دائماً بأن يحصل/تحصل ابني/ابنتي على مساعدة في الوظائف البيئية.
9	1	2	3	4	5	59. لزامٌ على ابني/ابنتي أن يكون/تكون أكاديمياً/أكاديميّة.
9	1	2	3	4	5	60. دائماً أقول لابني/لابنتي أنّ عليه/ا مواصلة دراسته/ا.

אָשיר/ אָשירי, מן فضلك، إلى الدرجة التي تعكس فيها المقولات المُدرّجة في الجدول التالي علاقاتك بمحيطك.

لا يمت للأمر بصلة	درجة متدنية جدًا	درجة متدنية	درجة متوسطة	درجة عالية	درجة عالية جدًا	الدعم العائلي والاجتماعي
9	1	2	3	4	5	61. يضمّ محيطي القريب الكثير من المتعلمين.
9	1	2	3	4	5	62. أعتقد أنّ الناس المتعلمين يعيشون على نحو أفضل من الناس غير المتعلمين.
9	1	2	3	4	5	63. عندما أتخيّل من أريد أن أشبهه كوالدة، بيدر في ذهني أهل من محيطي القريب ممّن نجحوا أكثر منّي.
9	1	2	3	4	5	64. عندما أتخيّل من أريد أن أشبهه كوالدة، أفكر في أهل ناجحين داخل مجتمعي المحليّ.
9	1	2	3	4	5	65. عندما أتخيّل من أريد أن أشبهه كوالدة، أفكر في أهل ناجحين من خارج مجتمعي المحليّ.
9	1	2	3	4	5	66. عندما يتأبني شعور سيّئ، أحصل دائمًا على مساعدة من محيطي.
9	1	2	3	4	5	67. لديّ أصدقاء/ صديقات أستشيرهم دائمًا في شؤون تربية وتعليم الأبناء.
9	1	2	3	4	5	68. ابني/ ابنتي يتلقّى/ تتلقّى تشجيعًا وموّدّة من محيطي القريب.
9	1	2	3	4	5	69. أتلقّى تشجيعًا وموّدّة من محيطي القريب.
9	1	2	3	4	5	70. أشعر أنّ عائلتي محبوبة جدًا في محيطي القريب.
9	1	2	3	4	5	71. أهتمّ بدعوة أصدقاء/ صديقات ابني/ ابنتي إلى بيتنا.
9	1	2	3	4	5	72. أشعر براحة بالغة في محيطي.
9	1	2	3	4	5	73. في الماضي عانيت من مشاكل عائلية.
9	1	2	3	4	5	74. ما زلت أعاني حتى اليوم من مشاكل عائلية.
9	1	2	3	4	5	75. أشعر أنّ الحياة تضغطني كثيرًا.

للتلخيص، بعض الأسئلة حول والدّة/ الطالب:

76. الجنس: 1. ذكر 2. انثى

77. هل تعمل/ين؟ 1. نعم 2. لا

78. في الأشهر الـ 21 الأخيرة، كم كان الدخل الكليّ لأسرتك من جميع مصادر الدخل (العمل؛ الراتب التقاعدي؛ مخصّصات؛ أجر الشقّة وما شابه)؟

- |                       |                      |
|-----------------------|----------------------|
| 7. 10,001–13,000 شيكل | 1. حتى 2,500 شيكل    |
| 8. 13,001–17,000 شيكل | 2. 2,501–4,000 شيكل  |
| 9. 17,001–24,000 شيكل | 3. 4,001–5,000 شيكل  |
| 10. 24,001 شيكل وأكثر | 4. 5,001–6,500 شيكل  |
| 11. ليس هنالك دخل     | 5. 6,501–8,000 شيكل  |
|                       | 6. 8,001–10,000 شيكل |

79. في أيّ عام وُلدت؟ \_\_\_\_\_

80. الحالة العائليّة:

1. متزوج/ة
2. منفصل/ة
3. مطلق/ة
4. أرمل/ة
5. أعزب/ أعزباء
6. أعيش مع شريك/ة دون زواج

81. ما هي الشهادة أو اللقب الأعلى الذي حصلت عليه؟

1. شهادة إنهاء للمدرسة الثانوية (ليست شهادة بجروت)
2. شهادة بجروت
3. شهادة إنهاء لمدرسة فوق ثانوية، لكنّها ليست شهادة جامعيّة
4. شهادة أكاديميّة أولى B.A، أو لقب مُوازٍ يشمل شهادة أكاديميّة.
5. لقب أكاديميّ ثانٍ M.A أو لقب مُوازٍ (يشمل ذلك M.D - دكتور في الطب)
6. لقب أكاديميّ ثالث Ph.D. أو لقب مُوازٍ
7. لم يحصل/ تحصل على أيّ من الشهادات المذكورة

82. هل الشقّة التي تسكنونها بملكيّتكُم أم بالإيجار؟ [ملكيّتكُم = ملكيّة واحد على الأقلّ من القاطنين في الشقّة]

1. بملكيّتنا
2. بالإيجار
3. شقّة أحد أبناء العائلة أو صديق لا يسكن مع الأسرة، ولا نسدّد الإيجار الشهريّ.
4. ترتيب آخر

83. كم عدد الأنفس في الشقّة؟

84. كم منهم تتجاوز أعمارهم سنّ الـ 18؟

85. ما هي ديانتك؟

1. مسلم
2. مسيحيّ
3. درزيّ
4. آخر: (بدون ديانة / دين آخر)

86. هل تعتبر/ين نفسك

1. متديّنًا/ة جدًا
2. متديّن
3. محافظًا
4. غير متديّن
5. يرفض الإجابة

87. كيف تعرّف/ين حالتك الاقتصاديّة؟

الرجاء تدرّج ذلك بين 1 و 5؛ حيث يشير الرقم 1 إلى حالة اقتصاديّة صعبة جدًا، ويشير الرقم 5 إلى حالة اقتصاديّة جيّدة جدًا.

صعبة جدًا	1	2	3	4	5	جيّدة جدًا
-----------	---	---	---	---	---	------------

### נספח 3: היתר המדען הראשי של משרד החינוך לביצוע המחקר בבתי הספר

**מדינת ישראל**  
**משרד החינוך**  
**לשכת המדען הראשי**

עמוד 1 מתוך 4  
 ח' כסלו תשע"ה  
 30 נובמבר 2014  
 תיק 8340 רו 910

**היתר לאיסוף מידע לצורך המחקר בנושא**  
**'למידה מהצלחה: הגורמים להישגים לימודיים בבתי-הספר היסודיים דוברי השפה הערבית בישראל'**

**בביצוע של ד"ר סמי מיערי וד"ר יסמין עבוד-חלבי**

**ההיתר בתוקף החל מהתאריך הרשום לעיל ועד לסיום שנת הלימודים תשע"ו בלבד.**

במסמך זה ההתייחסות לכל מי שאינם מזוהים לפי שם היא בלשון זכר. זאת מטעמי נוחות בלבד, והכוונה היא גם לנקבה אם לא מצוין אחרת.

**לצורך הכניסה לבית הספר יומצא העתק של מסמך זה למנהל בית הספר**

המסגרת שבה נערך איסוף המידע: עבודתם של עורכי המחקר במכון הישראלי לדמוקרטיה  
 מטרת המחקר: בחינת השפעתם של האקלים הבית הספרי, האקלים המשפחתי ומעורבות ההורים בבתי ספר  
 במגזר הערבי על מידת הצלחתו של בית הספר, אשר תימדד בהשוואה לממצאים בדו"ח המיצ"ב לשנת 2011  
 עבור בתי ספר ערביים בישראל, שפורסם על ידי ראמ"ה.

**אלה עיקרי המרכיבים של המחקר לעניין היתר זה:**

**הנבדקים:**

תלמידי כיתות ה' בבתי ספר ממלכתיים במגזר הערבי והוריהם  
 הליך איסוף המידע וכלי המחקר:

התלמידים והוריהם יתבקשו למלא שאלונים בנושא העומד לבדיקה. בנוסף, הורי התלמידים החברים בוועד  
 ההורים הכיתתי יתבקשו להשתתף בראיון טלפוני, אשר יתועד באמצעות הקלטת שמע.<sup>1</sup>

הבקשה לאיסוף המידע הנ"ל נבדקה על ידי לשכת המדען הראשי, ונמצאה עומדת בכל התנאים הנוגעים  
 בדבר הקבועים בנוהל "אישור איסוף מידע במוסדות החינוך". לאור זאת הוחלט להתיר את איסוף המידע  
שלעיל בקרב תלמידי כיתות ה' והוריהם בבתי ספר שבפיקוח ממלכתי במגזר הערבי בכלל הארץ.

ההיתר כפוף לכל התנאים וההוראות האלה שלקיומם אחראים עורכי המחקר ומנהל בית הספר הנוגע בדבר,  
**אלא אם כן נקבע אחרת בתנאי עצמו:**

1. ההורים המועמדים להיבדק אינם כפופים לעורך המחקר. כמו כן, ההורים והתלמידים המועמדים להיבדק אינם תלויים בעורכי המחקר בכל דרך אחרת.

<sup>1</sup> תכני השאלונים והנושא המרכזי בראיון מתוארים במכתב להורים, המצורף כנספח למסמך זה

**מדינת ישראל**  
**משרד החינוך**  
**לשכת המדען הראשי**

עמוד 2 מתוך 4

2. תכובד זכותם של התלמידים שלא להשתתף במחקר או להפסיק את השתתפותם באמצע מבלי שייפגעו בכל דרך בעקבות החלטותיהם. זאת יובהר להם לפני תחילת איסוף המידע בקרבם. כמו כן, זכותם של ההורים להתנגד להשתתפות ילדם במחקר ולא להשתתף בעצמם במילוי השאלונים מבלי שילדם ייפגע בכל דרך בעקבות החלטותיהם.<sup>2</sup>
3. איסוף המידע לא ייערך בפועל על ידי בעל תפקיד בבית הספר או על ידי תלמיד הלומד במוסד.
4. ככל שאיסוף המידע מתוכנן להתבצע על ידי נציגים של עורכי המחקר, יהיה עליהם להציג להנהלת בית הספר יפוי כוח הנוגע בדבר בחתימתם של עורכי המחקר.<sup>3</sup>
5. באיסוף המידע לא ישתתפו תלמידים שהוריהם הביעו את התנגדותם לשיתוף ילדם במחקר. לצורך קיום תנאי זה תיערכנה פעולות אלה:
  - א. עורכי המחקר יספקו להנהלת בית הספר את הכמות הנחוצה של מכתבי הפנייה להורים בשפה הערבית שנועדו לבדוק את התנגדותם להשתתפות ילדם במחקר ומעטפות מבוילות לפי דרישה (מצ"ב הנוסח של המכתב ושל כתב ההתנגדות בעברית עם חותמת לשכת המדען הראשי, שאותו על עורכי המחקר לתרגם לערבית לצורך הפצתו בקרב ההורים).<sup>4</sup>
  - ב. הנהלת בית הספר תנקוט את כל האמצעים העומדים לרשותה, כדי להבטיח שהמכתב יגיע ליעדו: משלוח המכתב בדואר, הפצתו באמצעות התלמידים וכל דרך אחרת הנחוצה לשם כך.<sup>5</sup>
  - ג. על משלוח המכתב להיערך מבעוד מועד ולא פחות משבועיים לפני תחילת איסוף המידע בפועל.<sup>6</sup>
  - ד. ההורים שמתנגדים לשיתוף ילדם במחקר יחזירו את טופסי ההתנגדות החתומים על ידם להנהלת בית הספר, זו תמסור אותם לעורכי המחקר ותשמור העתק שלהם ברשותה.<sup>7</sup>
6. לצורך השתתפות ההורים במילוי השאלון המיועד להם תיערכנה פעולות אלה:
  - א. עורכי המחקר יספקו להנהלת בית הספר את הכמות הנחוצה של שאלונים להורים ומעטפות מבוילות לצורך החזרת השאלונים המלאים על ידי ההורים לעורכי המחקר.
  - ב. הנהלת בית הספר תצרף את השאלונים והמעטפות הנ"ל למכתב הפנייה להורים שלעיל.

<sup>2</sup> להורים מובהרות כלל הזכויות הנ"ל במסגרת המכתב המופץ בקרבם.

<sup>3</sup> במקרה זה יחולו על הנציגים שלעיל כל תנאי ההיתר הנוגעים לפעולה המתבצעת על ידם ושנקבע כי יחולו על עורכי המחקר.

<sup>4</sup> באחריותם של עורכי המחקר לוודא את תקינות תרגומו של המכתב המיועד להפצה מעברית לערבית.

<sup>5</sup> בהעדר הסכמת הורים, אין לאפשר לעורכי המחקר נגישות לפרטים מזהים כלשהם על אודות התלמידים הנבדקים והוריהם, ובכלל זה פרטים שהיו נחוצים להם לצורך הפצת המכתב בכוחות עצמם.

<sup>6</sup> באחריותה של הנהלת בית הספר: (א) לוודא שהתאריך שרשם עורך המחקר במכתב להורים כמועד האחרון למסירת מכתבי ההתנגדות החתומים למוסד החינוכי ישאיר להורים 10 ימים לפחות לביצוע הפעולה הנ"ל; (ב) לערוך תרשומת על כל הדרכים שנקטו להפצת המכתב להורים ומועדי נקיטתן.

<sup>7</sup> המסמכים הנ"ל ישמרו על ידי הנהלת המוסד החינוכי, ובאחריותה, בארון נעול לתקופה של שלוש שנים לפחות.



**מדינת ישראל**  
**משרד החינוך**  
**לשכת המדען הראשי**

עמוד 3 מתוך 4

ג. ההורים שיסכימו למלא את השאלון יונחו לשלחו בדואר באמצעות המעטפה שסופקה להם או לחלופין להעביר את המעטפה הנ"ל למזכירות בית הספר ומשם תיאסף על ידי נציג צוות המחקר.

7. ההורים שהם גם חברי הועד הכיתתי ושיסכימו להשתתף בריאיון הטלפוני יונחו במסגרת המכתב להורים לציין בכתב ההסכמה את פרטי ההתקשרות עמם, לצורך תאום המועד לביצוע הריאיון.
8. כלל הנבדקים (תלמידים והורים) יונחו שלא לציין בשאלון או בריאיון, בהתאמה למקרה, כל פרט המאפשר את זיהויו או את זיהויו של אדם אחר ולא יירשם על גבי השאלונים כל פרט המאפשר את זיהויו של אדם כלשהו על ידי עורכי המחקר.<sup>8</sup> אם במהלך הריאיון, בגלל טעות או בגלל ההקשר שבו נאמרו הדברים, צוין על ידי הנבדקים פרט המזהה אדם כלשהו ימחק המראיון פרט זה מקלטת מיידי עם סיומו של הריאיון. האחריות לקיום תנאי זה חלה על עורכי המחקר.
9. פרטי ההתקשרות עם ההורים חברי הועד הכיתתי יושמדו מיד עם תום הריאיון הטלפוני. האחריות לקיום תנאי זה חלה על עורכי המחקר.
10. לצורך הצלבת המידע בין השאלון שימלא התלמיד והשאלון שמילאו הוריו יתבקש המורה לפני תחילת איסוף המידע לרשום על גבי שני השאלונים על אותו תלמיד את מספרו הסידורי של התלמיד על פי רשימת היומן הכיתתית ובמועד איסוף המידע לחלק את השאלונים לפי הצופן הנ"ל. גם על גבי המעטפות שבאמצעותן יוחזרו שאלוני ההורים לאחר מילויים ירשום המורה את הצופן הנ"ל לפני הפצתם להורים.
11. איסוף המידע מהתלמידים ייערך במסגרת כיתתית במהלך יום הלימודים, בתאום עם המורה.
12. איסוף המידע מהתלמידים לא יארך יותר משעת לימודים אחת (50 דקות) לכל כיתה.
13. בעת איסוף המידע תובטח זכותם של התלמידים הנבדקים לפרטיות. לצורך זאת, בין היתר, ימסרו הנבדקים את השאלון שמילאו ישירות לידי עורכי המחקר.
14. הריאיון הטלפוני של חברי ועד ההורים הכיתתי ייערך מחוץ לכותלי בית הספר באחריותם הבלעדית של עורכי המחקר וההורים שהסכימו להשתתף בו.
15. בעת הכניסה לבית הספר על עורכי המחקר לשמור על הופעה ההולמת את המקובל במוסד.

עוד יובהר כדלהלן:

- עורכי המחקר התחייבו בכתובים לפני לשכת המדען הראשי שהמידע שייאסף לא יפורסם באופן שיאפשר את זיהוי הנבדקים.
- ההיתר ניתן אך ורק לאיסוף המידע באמצעות כלי המחקר שהוצגו לבדיקה ללשכת המדען הראשי במתכונת שהותרה לשימוש על ידה.
- ככל שקיימות זכויות יוצרים בנוגע לכלי המחקר או בנוגע לתשובות או לתוצרים האחרים של הנבדקים הנוצרים במסגרת פעולת איסוף המידע ו/או הנמסרים לעורכי המידע במסגרתה,

<sup>8</sup> הצלבת המידע שייאסף מהתלמידים עם המידע שייאסף מההורים תיערך ברמה קבוצתית בלבד.

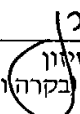
**מדינת ישראל**  
**משרד החינוך**  
**לשכת המדען הראשי**

עמוד 4 מתוך 4

באחריותם הבלעדית של עורכי המחקר והמנחה של עבודתו להסדיר את הנושא, בהתאם לכל הוראות החוק/ים הנוגעים בדבר.

- אין במסמך זה משום חיווי דעה של לשכת המדען הראשי על איכותו של המחקר.

- לא נדרש היתר נפרד מטעם המחוז.

  
 רנה אוסיון  
 מרכזת בכירה בקרה ומעקב

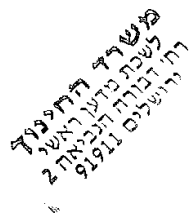
תפוצה:

ד"ר יסמין עבוד-חלבי, ת.ד. 6592, דליית אל כרמל  
 ד"ר סמי מיערי, המכון הישראלי לדמוקרטיה, ירושלים  
 מנהלי המחוזות



המכון הישראלי  
לדמוקרטיה

www.idi.org.il



תאריך: \_\_\_\_\_

שנת הלימודים: \_\_\_\_\_

הורים יקרים,

הנהלת בית הספר שבו לומד ילדכם התבקשה על ידינו להפיץ מכתב זה בקרב הורי תלמידי כיתות ה', באמצעות התלמידים עצמם ובסיועה של מחנכת הכיתה שלהם.

במסגרת עבודה מחקרית בנושא 'למידה מהצלחה: הגורמים להישגים לימודיים בבתי-הספר היסודיים – ממלכתיים דוברי השפה הערבית בישראל, או פונים לכלל הורי התלמידים בכיתות שנכללו במדגם המחקר בשלושה נושאים אלה:

הנושא הראשון: הסבר על השאלון, שאותו מתבקשים למלא התלמידים, שהוריהם מסכימים להשתתפות בנס/בתם במחקר

הנושא השני: בקשה מכלל ההורים בכיתה למלא את השאלון המצורף לפנייה זו.

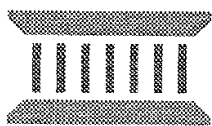
הנושא השלישי: בקשה מההורים החברים בוועד הכיתתי להשתתף בריאיון טלפוני.

העניין הרב שיש לנו בנושא העומד לבדיקה נובע מהרצון שלנו לתרום, ככל שניתן באמצעות המחקר, לשיפור הישגיהם של התלמידים בבתי הספר. אנו מקווים כי ממצאי המחקר יסייעו לעודד את בתי הספר לאמץ את ההמלצות שיימצאו רלוונטיות לנושא 'קידום הצלחה בית ספרית במגזר הערבי בישראל'.

חשוב לציין שעבודה מחקרית זו הותרה לביצוע ע"י לשכת המדען הראשי של משרד החינוך, בכפוף לתנאי ההיתר מטעמה (העתק של ההיתר נמסר להנהלת בית הספר וניתן לעיין בו לפי דרישה). עוד יובהר, כי לא חלה חובת השתתפות במחקר: זכותם של התלמידים שלא למלא את השאלון המבוקש או להפסיק את מילוי באמצע מבלי שייפגעו בכל דרך בעקבות החלטותיהם. זאת יובהר להם לפני תחילת איסוף המידע בקרבם. כמו כן, זכותם של ההורים להתנגד להשתתפות ילדם במחקר או לא להשתתף בעצמם במילוי השאלונים מבלי שילדם ייפגע בכל דרך בעקבות החלטותיהם.

#### א': השתתפות התלמידים במחקר

איסוף המידע ייערך בקרב תלמידים בכיתות ה' ב-22 בתי ספר יסודיים-ממלכתיים דוברי השפה הערבית בישראל. התלמידים יתבקשו למלא את השאלון במהלך יום הלימודים, בתאום עם המורה מילוי יארך עד שעת לימוד אחת. השאלון יועבר בשפה הערבית. התלמידים יונחו שלא לציין בשאלון כל פרט מזהה על אודותיהם או על אודות כל אדם אחר ולא יירשם כל פרט מזהה על אודותיהם על ידי אוספי המידע. כמו כן, הממצאים ישמשו לצורכי מחקר בלבד ויפורסמו באופן שלא יאפשר את זיהויים של הנבדקים.



המכון הישראלי  
לדמוקרטיה

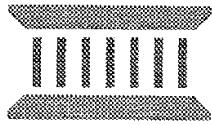
www.idi.org.il

משרד החינוך  
לשכת מידע ראשי  
רח' דבורה הנביאה 2  
ירושלים 91921

השאלון יכלול שאלות בנושאים אלה :

- תפיסת התלמיד את האקלים הבית ספרי והפעילות הבית ספרית. התלמיד יישאל למשל 'באיזו מידה בית הספר הוא מקום שאתה אוהב להגיע אליו? 'באיזו מידה צוות המורים עוזר לך בפתרון בעיות?'
  - תפיסתו של התלמיד את האקלים המשפחתי, אופני התקשורת שלו עם הוריו ומידת המעורבות של הוריו בנעשה בבית הספר, מנקודת מבטו. התלמיד יישאל לדוגמא 'באיזו מידה הורריך עוזרים לך לתכנן את פעילות שעות הפנאי שלך? 'באיזו מידה הורריך משוחחים איתך על מה שקורה אתך בבית הספר?'
  - 'באיזו מידה אתה מרגיש שהורריך שבעי רצון ממך? 'באיזו מידה הורריך מגיעים לבית הספר ומשתתפים באירוע בבית הספר? 'באיזו מידה הורריך מבקרים בבית הספר כשאתה מבקש מהם לעשות כן?'
- עותק של השאלון הועבר להנהלת בית הספר וההורים שיהיו מעוניינים בכך, יוכלו לעיין בו, לפי דרישה.

**אם אתם מתנגדים להשתתפות ילדכם במחקר הנ"ל אנא מלאו את טופס ההתנגדות המצורף והעבירו אותו למזכירות בית הספר עד לתאריך \_\_\_\_\_ . במקרה זה, ילדכם לא ישתף במילוי של השאלון.**



המכון הישראלי  
לדמוקרטיה

www.idi.org.il



לכבוד

ד"ר סאמי מיעארי וד"ר יסמין עבוד-חלבי

המכון הישראלי לדמוקרטיה

ירושלים

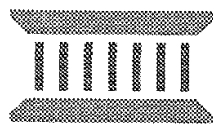
א, ג, נ.,

הנדון: הבעת התנגדות לשיתוף בני/בתי במחקר

אני מביע את התנגדותי לשיתוף בני/בתי \_\_\_\_\_ (שם הבן/הבת)  
במחקר שאתם עורכים בנושא 'למידה מהצלחה: הגורמים להישגים לימודיים בבתי-הספר  
היסודיים – ממלכתיים דוברי השפה הערבית בישראל'

ולראיה באתי על החתום:

חתימה	שם האב/האם	תאריך



המכון הישראלי  
לדמוקרטיה

משרד החינוך  
לשכת מדע ראשי  
החז' וברחה הנביאה 2  
ירושלים 91911

[www.idf.org.il](http://www.idf.org.il)

ב. השתתפות ההורים במחקר

השתתפותכם כהורים במילוי השאלון המצורף לפניו זו, נועד לבדוק את תפיסותיכם לגבי סוגיות של גידול וחינוך ילדים, מעורבות הורית בבית הספר, משאבים במשפחה ובקהילה. כמו כן, השאלון כולל מספר שאלות סוציו-דמוגרפיות כלליות (כגון, מין, גיל ומצב כלכלי). מילוי השאלון אורך כ-15 דקות. גם השאלון להורים ימולא ללא ציון כל פרט שיאפשר את זיהויו של הנבדק או כל אדם אחר. הצלבת המידע מהשאלונים שמילאו ההורים עם המידע מהשאלונים שמילאו התלמידים תיערך ברמה קבוצתית בלבד.

אודה לכם מאוד אם תסייעו לביצועו של המחקר, על ידי מילוי השאלון המצורף למכתב זה, ומשלוחו אלינו בהקדם בדואר באמצעות המעטפה המבוללת המצורפת לשאלון (אין לרשום את שמכם על גבי המעטפה). לחלופין, תוכלו למסור את המעטפה למזכירות בית הספר ומשם היא תיאסף על ידי נציג צוות המחקר.

בכל שאלה הנוגעת למחקר, ניתן לפנות לד"ר יסמין עבוד חלבי ישירות, באמצעות פרטי התקשרות אלה:

• נייד : 0543117117

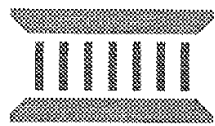
• בית : 048399220

• דוא"ל : [jaboud@campus.haifa.ac.il](mailto:jaboud@campus.haifa.ac.il)

בברכה,

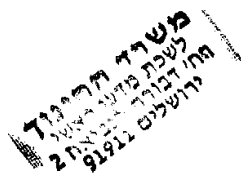
ד"ר סאמי מיעארי וד"ר יסמין עבוד-חלבי

עורכי המחקר



המכון הישראלי  
לדמוקרטיה

www.idi.org.il



### ג. ריאיון של חברי ועד ההורים הכיתתי

לצורכי המחקר הנייל, ברצוננו לשאול את חברי ועד ההורים הכיתתי מספר שאלות על חינוך בכלל ועל בית הספר בפרט.

לשם כך, אנו מבקשים לקיים עם חברי הוועד שיחה קצרה בטלפון, שתתועד באמצעות רשמקול. השיחה תארך כעשרים דקות. במהלך השיחה המשתתפים ינחו שלא לציין בה כל פרט מזהה על אודות אדם כלשהו. אם בטעות או בגלל ההקשר שבו נאמרו הדברים יוקלט פרט המזהה אדם כלשהו יימחק על ידינו הפרט המזהה הנייל מקלטת הריאיון מיד עם סיומו.

**אם אתם חברים בוועד הכיתתי ומסכימים להשתתף בריאיון הטלפוני שלעיל, נודה לכם אם לצורך קביעת המועד לריאיון התקשרו אלינו באחת מהדרכים הבאות:**

• נייד: 0543117117

• בית: 048399220

• דוא"ל: [jaboud@campus.haifa.ac.il](mailto:jaboud@campus.haifa.ac.il)

בפנייתכם, אנא ציינו מספר טלפון, שבאמצעותו נוכל לאתר אתכם ולקיים את הריאיון, ואנו נתקשר אליכם בהקדם לצורך תאום הפעולה. הננו מתחייבים כי מספר הטלפון עצמו שמסרתם יושמד על ידינו מיד עם סיום הריאיון.

בברכה,

ד"ר סאמי מיעארי ד"ר יסמין עבוד-חלבי

עורכי המחקר

